

Kras

AVGUST 2007 št: 82 cena 3,95 €

Poštšina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam

Dublin

London

Podgorica

Split

Beograd

Dunaj

Moskva

Praga

Tel Aviv

Berlin

Frankfurt

München

Priština

Tirana

Bruselj

Istanbul

Ohrid

Sarajevo

Zürich

Budimpešta

Kopenhagen

Pariz

Skopje

...

4

MESECE
BREZPLAČNO

www.siol.net · 080 8000

PREKLOPI NA ŠIROKOPASOVNI SIOL INTERNET!

HITREJŠI, MOČNEJŠI, BOLJŠI

INTERNET · TV · TELEFON

Pogoji ponudbe so objavljeni na www.telekom.si in na www.siol.net.**Telekom**
Slovenije

Vzemite si čas za brezplačen klepet.

Vsak dan od 19.00 do 7.00 ter vse vikende in praznike v družbi več kot 1.400.000 uporabnikov Mobitelovega omrežja.

Vklop storitve "Večerni in vikend pogovori" naročnik potrdi s podpisom obrazca. Naročilo dodatnih storitev, uporabniki storitve Monitor pa lahko izpolnijo e-obrazec. Več informacij na www.mobitel.si, na telefonski številki Centra za pomoč naročnikom 041 700 700 ali v najbližjem Mobitelovem centru.

**Za samo
5,99 €**
doplačila na mesec

Slika na naslovnici:
Terra Carsica 6
akril na platnu, 100x70 cm
Matjaž Kocbek, slikar in pesnik

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:

01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu
o ljudeh in njihovem ustvarjanju,
izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
3,95 €
naročnina za šest zaporednih števk z
8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji 31,30 €,
na naročnikov naslov v tujini 45 €
Transakcijski račun pri NLB,
podružnici Ljubljana-Center, Trg republike 2:
02010-0089675302
IBAN Mediacarso, d.o.o.
SI56020100089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Vsebina

AVGUST 2007, št. 82

Uredništvo

ČE BO STO GLASOV ZAPELO ISTO PESEM, BO TA PRODORNA

4

Aleš Roncelli

V MILJAH NOVA PODRUŽNICA ZADRUŽNE KRAŠKE BANKE

6

Nada Pavšer

**EKOŠOLE NA KRASU NAJ OHRANJAJO KRAŠKO DEŽELO
IN NJENO LJUDSKO IZROČILO**

8

Andreja Penko

VEČNI STRATEŠKI POLOŽAJ PIVŠKE KOTLINE

14

Mag. Nada Čibej

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

18

Darja Kranjc

"BELAJTNGA" - JAMSKI PRAZNIK 22

Doc. dr. Mira Cencič

**TOMAJ, STARODAVNO SREDIŠČE KRASA,
LE KRAJEVNA SKUPNOST - I. del**

26

Klelija Potokar

ZA MLADOST BREZ DROG

30

Pavel Vidau

PRELOMNO LETO 2006 ZA VAS BANI

32

Učenci OŠ Antona Šibelje Stjenka, Štanjel

OBISK MLADIH TURISTOV NA KRASU

34

Jasna Božac

LIPICA JE BLESTELA V SIJAJU

36

MEDNARODNEGA DRESURNEGA TURNIRJA ZA SVETOVNI POKAL

Katja Kogej

ROŽE IN LJUDJE

38

Iztok Ilich

TRST V ŽEPU - POGLED NA ZGODOVINO OD POPKA DOL

42

Mojca Grmek, Andrej Medved, prof. dr. Marijan Slabe

TRI RAZSTAVE MATJAŽA KOCBEKA

46

Sporazum o ustanovitvi čezmejnega razvojnega partnerstva Krasa 2007-2013

ČE BO STO GLASOV ZAPELO ISTO

Na štanjelskem gradu je 27. junija 2007 podpisalo enajst občin Krasa, od tega pet iz Republike Slovenije in šest iz Republike Italije, Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov ter Tržaška in Goriška pokrajina Sporazum o ustanovitvi čezmejnega razvojnega partnerstva Krasa 2007-2013. V tem dokumentu podpisniki ugotavljajo, da je »Kras edinstveno čezmejno območje med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino ter med Soško dolino in Brkini z lastno identiteto in s specifičnimi značilnostmi, katerim je treba posvetiti posebno pozornost« in da »želijo ohraniti identiteto Krasa kot območje izjemne kulturne dediščine in naravnih vrednot za sedanje in bodoče generacije« ter »identiteto Krasa, priznano na mednarodni ravni, uporabiti za spodbujanje socialnega in ekonomskega razvojnega procesa ter povezovanja na celotnem čezmejnem območju«.

S podpisom sporazuma se je uradno končal dveletni projekt z naslovom »Kraški okraj - Distretto del Carso«, ki ga je sofinancirala Evropska unija iz programa INTERREG IIIA Slovenija-Italija 2000-2006. Njegov cilj je trajnejše in trdnjše sodelovanje vseh kraških občin v prizadevanju, da se Kras v čezmejnem prostoru prepozna kot funkcionalno zaokrožena enota, ki skupaj in usklajeno oblikuje svojo razvojno pot. Čezmejno razvojno partnerstvo Krasa 2007-2013 tako nadgrajuje izkušnje Pilotnega projekta Kras v Sloveniji, Kraške gorske skupnosti v Italiji in kot že omenjeno tudi čezmejnega projekta Kraški okraj ter sprejema skupno vizijo o trajnostnem razvoju Krasa.

Podpisnice sporazuma so se dogovorile za ustanovitev skupnega razvojnega telesa, ki bo v naslednjih sedmih letih skrbelo za večjo usklajenost na področju razvoja (čezmejnega) Krasa in za zmanjšanje razvojnega zaostanka ter pomagalo pri premoščanju posledic njegove delitve na dve državi in štiri pokrajine oziroma regije. Tako bosta vsako leto po ena podpisnica iz vsake države koordinirali in operativno-administrativno vodili čezmejno razvojno partnerstvo ter usklajevali skupno razvojno politiko.

Sporazum je odprt tudi za tiste občine, ki do njegovega podpisa še niso bile pripravljene na vstop v razvojno partnerstvo, poleg tega pa izrecno predvideva tudi možnost nadgradnje v druge institucionalne oblike čezmejnega upravljanja v okviru evropske zakonodaje.

Še posebej je treba poudariti, da se podpisnice zavzemajo za posebno obravnavo čezmejnega območja Krasa tako

znotraj posameznih pokrajin oziroma regij, pa tudi na ravni držav oziroma dežele. S sporazumom si želijo podpisnice izboljšati možnosti za učinkovito črpanje spodbud za skladen regionalni in čezmejni razvoj tako iz posameznih državnih kot še posebej iz evropskih skladov. Zato bodo do jeseni 2007 pripravile konkretne predloge za skupne strateške projekte za območje Krasa, ki bi jih lahko prijavile med drugim tudi na prve razpise v okviru evropskega programa CILJ III - Čezmejno sodelovanje (program, ki bo nasledil dosedanje programe INTERREG IIIA).

Župana obeh občin - nosilk projekta Kraški okraj - Uroš Slamič za Občino Komen in Mirko Sardoč za Občino Zgonik sta ob podpisu sporazuma opozorila na velik pomen sinergičnih učinkov na številnih razvojnih področjih in izvajanja usklajene sektorske politike, kot so na primer usklajeno varovanja kraške kulturne krajine, skupna promocija in trženje turizma Krasa, boljše čezmejne prometne in energetske povezave. Izrazila sta trdno prepričanje, da interesi Krasa pridobijo s skupnim nastopom kraških občin večjo politično težo in s tem tudi boljše možnosti, da si Kras lahko od skupnega evropskega kolača finančnih sredstev odreže bistveno večje kose. Ali če povzamemo zgornjega župana: »Če bo sto različnih glasov zapelo isto pesem, bo ta prodorna!« Pa tudi drugi predstavniki podpisnic so poudarili pomen povezovanja in združevanja sil, še posebej pa so opozorili na dejstvo, da je ta pobuda zrasla od spodaj navzgor, torej iz potreb občanov, in da ne gre zgolj za politično sodelovanje, ampak gre predvsem za sodelovanje na podlagi vsebinskih in tehničnih temeljev.

Poročilo o končanem dveletnem projektu »Kraški okraj - Distretto del Carso« bo objavljeno v slovenskem in italijanskem jeziku ter z angleškim povzetkom v naslednji, 83. številki revije Kras!

Uredništvo

Podpisnice sporazuma so:

Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina,
Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica,
Občina Sežana in Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov iz Slovenije ter Občina Devin-Nabrežina,
Občina Dolina, Občina Milje (Muggia),
Občina Repentabor, Občina Zgonik, Občina Tržič
(Monfalcone), Pokrajina Gorica in Pokrajina Trst iz Italije.

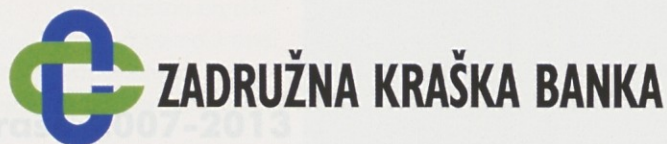
PESEM, BO TA PRODORNA!

Z leve proti desni: Nerio Nesladek (župan Občine Milje), Laura Riccardi Stravici (odbornica Občine Dolina), Marco Jarc (Goriška pokrajina), Marko Marinčič (odbornik Goriške pokrajine), Walter Godina (podpredsednik Tržaške pokrajine), Mirko Sardoč (župan Občine Zgonik), Uroš Slamič (župan Občine Komen), Davorin Terčon (župan Občine Sežana), Zlatko Martin Marušič (župan Občine Miren-Kostanjevica), Vlasta Sluban (direktorica Območne razvojne agencije Krasa in Brkinov); spredaj: Aljoša Gabrovec (Občina Zgonik)

Načelnik Aleš Roncelli predstavlja

V MILJAH NOVA PODRUŽNICA ZADRUŽNE KRAŠKE BANKE

Petindvajsetega maja so v središču najbolj zahodnega slovenskega istrskega mesteca v Miljah ob Tržaškem zalivu (ob Ulici Roma s hišno št. 17) odprli že deveto podružnico Zadruške kraške banke. S tem so sklenili eno izmed zelo pomembnih razvojnih etap te slovenske banke v Italiji in edine lokalne banke na tem prostoru. Njen cilj je: imeti svojo podružnico v vsaki občini Tržaške pokrajine. Slavnostni trak pred odprtjem podružnice sta prerezala miljski župan Nerio Nesladek in predsednik Zadruške kraške banke Sergij Stancich.

Novo bančno podružnico v kraju z mešanim slovenskim in italijanskim življenjem v sosednji Italiji, tik ob meji s Slovenijo, predstavljamo tudi v naši reviji, saj ima ta nova bančna enota Zadruške kraške banke s štirimi zaposlenimi že po dveh mesecih poslovanja poleg komitentov med krajani in okoličani ter številnimi podjetji, ustanovami in društvi tudi komitente iz Slovenije. Njihovo število se povečuje, saj ni delovnega dne - kakor pravi načelnik miljske podružnice Aleš Roncelli - ko ne bi bilo nobenega novega obiskovalca, ki pride in se dogovori o poslovnem razmerju z novo banko v Miljah.

V miljski podružnici Zadruške kraške banke, ki jo vodi **Aleš Roncelli**, bančnik s skoraj dvajsetletno bančno prakso v operativi in na bančnih vodstvenih delovnih mestih, še njegov namestnik **Goran Krizmancic** ter blagajnika **Nataša Doglia** in **Roberto Lombardo**, vsi Slovenci. Na njihova delova mesta jih je imenovalo vodstvo banke.

“Moj življenjski cilj po končanem Znanstvenem liceju v Trstu je bil postati arhitekt, vendar sem zaradi očetove nenadne bolezni moral študij arhitekture v Ljubljani opustiti in se zaposliti,” pripoveduje Aleš Roncelli in nadaljuje: “Tako sem zašel v bančniški poklic in sedaj s sodelavci poskušamo, skladno z osnovno poslovno filozofijo Kraške zadruške banke, streči in svetovati prebivalcem Milj in okolice ter drugim komitentom pri urejanju njihovih denarnih oziroma finančnih zadev, naj bodo to njihove osebne zadeve ali poslovne zadeve kot lastnikov gospodarskih družb, obrti, ustanov, društev oziroma kot njihovih pooblaščenec. Ker smo edina lokalna banka v pokrajini in majhni, imamo določene prednosti, ki jih naše stranke s pridom izrabljajo. Za vsakogar, ki pride oziroma

ko prihaja k nam, si vzamemo čas, ga poslušamo, ugotovimo njegove želje ali celo probleme, mu svetujemo, kako ravnati, in mu pomagamo, da kar najbolj uresniči svoja pričakovanja... O takem pristopu uslužbencev Kraške banke do strank se bolj in bolj širi glas; tudi tukaj, v Miljah in v okolici! Zato so nas ljudje sprejeli, kar je prijeten občutek...

Veste, v tem prostoru Slovenci in slovenske ustanove, slovenska podjetja in društva ne zanjejo le naklonjenosti. So tudi ljudje, ki nam nasprotujejo!”

Za manj poučene bralce revije Kras je Aleš Roncelli pojasnil, da so bile Milje - za razliko od Trsta - dolga leta pod beneško upravo in da se posledice nekdanjih razprtij med Beneško republiko in Avstroogrsko, ki je do svojega razpada upravljala Trst z vso slovensko etnično obalo, čutijo še dan današnji... Potem nadaljuje: “Želja v vodstvu Kraške zadruške banke po odprtju njene podružnice tudi v Miljah je bila stara že kar nekaj let. Med občinami v Tržaški pokrajinami je občina Milje zadnja, ki je dobila podružnico slovenske banke v tem prostoru.

Veste, v Miljah s kakšnimi 13.500 prebivalci in v okolici je bilo in je veliko prebivalcev, ki so povezani v mešanih zakonskih zvezah - Slovenci in Italijani. Potomci imajo slovenske in italijanske korenine. In čeprav so Milje mesto, so v bistvu velika vas, v kateri se skoraj vsi med seboj poznajo in drug za drugega vedo skoraj vse! Mi, tukaj v banki, se z našimi komitenti pogovarjamo v slovenščini in italijanščini, kakor si oni želijo... Pogosto sprva italijansko. Ko nas bolj spoznajo, pa nekateri med njimi sami začnejo govoriti slovensko. Zato je spričo tukajšnje multikulturalnosti naš uradovni jezik slovenski in italijanski... Z njimi govorimo v jeziku, v katerem si stranke to želijo!

Na željo naših komitentov je podružnica Milje odprta tudi v sobotah od 10. do 12. ure, da lahko tudi ta dan opravijo najnujnejše denarne posle. In še nekaj je treba vedeti! Uslužbenci miljske podružnice pridobivamo nove komitente tudi tako, da jih obiskujemo na njihovih domovih ali delovnih mestih v firmah, ustanovah itn. Predstavljamo jim način poslovanja naše banke, njene cilje, njen socialni program za podporo lokalnemu prebivalstvu in vse drugo, kar jih zanima in kar jim olajšuje odločanje, da se poslovno povežejo s Kraško zadružno banko. Pestrost bančne ponudbe in njene posebnosti predstavljamo tudi ob raznih dogodkih, na primer ob jadralskih regatah v Miljah...

Imamo tudi dobro informativno gradivo, zloženko o podružnici Zadružne kraške banke v Miljah z načrtom mestnega jedra in označbo, kje ob Via Roma je naša poslovna stavba. In s pozdravnimi besedami ter povabilom predsednika banke Sergija Stancicha: Pričakujemo Vas v novi podružnici! Sporočamo jim, da je v Kraški zadružni banki prek tekočega računa @ Easy za 0,95 € mogoče poslovati prek njene podružnice v Miljah 24 ur dnevno ter s tem prihraniti čas in denar, saj je vse transakcije na ta način mogoče opravljati in upravljati doma ali na delovnem mestu.

Posebnost Zadružne kraške banke so tudi posojila za nakup in gradnjo nepremičnin v Sloveniji. Bančni svetovalci imajo o tem večletne izkušnje in interesentu predstavijo vse posebnosti, ki označujejo to obliko kredita. Nudijo tudi strokovno pomoč za ureditev vseh bitokratskih obveznosti, ki so povezane z nakupom nepremičnin v Sloveniji..."

Na koncu kratkega pogovora je Aleš Roncelli še povedal, da priporoča bralcem revije Kras z obmejnega prostora Slovenije in njihovim sorodnikom, prijateljem in znancem, ki jim Milje niso predaleč, naj pridejo med svojim obiskom v tem lepem obmorskem mestecu tudi v podružnico Zadružne kraške banke in se prepričajo, da je to banka, v kateri njeni uslužbenci strankam prisluhnejo, jim svetujejo v bančnih poslih in opravijo zanje vse tisto, kar sodi v sodoben bančni servis.

Uredništvo

Osebe miljske podružnice Zadružne kraške banke, od leve proti desni: Goran Krizmancic, Nataša Doglia, Roberto Lombardo in Aleš Roncelli

EKOŠOLE NA KRASU

NAJ OHRANJAJO KRAŠKO DEŽELO IN NJENO LJUDSKO IZROČILO

Nada Pavšer

»Kjer se neha teran, se neha Kras« se glasi ljudsko mnenje o zemljepisnih mejah terana. Napake v tem mnenju ni, saj si je teranova trta izbrala majhno kamnito deželo in le nanjo omejila svojo rast. Beseda kras sicer pomeni veliko kamnito puščino in pokriva velike površine, vendar pisan z veliko začetnico je Kras na vsem svetu en sam¹. Šolarji Osnovne šole Dutovlje so pod vodstvom mentorjev že pred časom zbrali vrsto pripovedi in Kras ter slovensko ljudsko izročilo obogatili z izvirnimi ljudskimi odgovori na vprašanja, kot so na primer: Zakaj je Kras kamnit? Zakaj Kras nima vode? Zakaj ima Kras burjo? Zakaj kraško podzemlje skriva toliko pravljicnih lepot? ² Vsa ta vprašanja naj se znova in znova pojavljajo v programih ekošol na Krasu. Izrabimo to naravno danost, ta svetovni fenomen na vsakem koraku in preženimo nevarnosti, da bi se to bogastvo sredi Evrope izgubilo! Tudi to je del izobraževanja in vzgoje za trajnostni razvoj, ki poteka v okviru številnih evropskih združenj in fundacij. V Sloveniji sta to programa Ekošole kot način življenja in Modra zastava, ki potekata v okviru Društva za okoljevarstveno izobraževanje Evrope (DOVES). Imenovano društvo je član mednarodne fundacije za okoljsko izobraževanje - Foundation for Environmental Education (FEE).

Slovenija je že kmalu po osamosvojitvi iskala različne programe in projekte Evropske unije. Bolj po ključju smo se 1994 povezali z Mednarodnim združenjem za okoljevarstveno izobraževanje, ki je nastalo na pobudo Evropske unije z namenom, da razvija različne projekte, vključno s projektom Eco-Schools (Ekošole).

V Sloveniji je že več kot tristo ekošol

Sedaj je v Sloveniji že 307 ekošol. Ta številka zajema osnovne šole, srednje šole, vrtce in domove CŠOD (Centra šolskih in obšolskih dejavnosti), ki vzgajajo mlade, da jim bo skrb za okolje in naravo morda nekoč postala del življenja. To nam daje upanje, da bo tudi kakovost našega bivanja v prihodnosti zagotovljena. Slovenija je naravno lepa in bogata, biotsko pestra dežela, zato se moramo toliko bolj potruditi, da bo taka tudi ostala. K temu pa lahko največ pripomorejo tisti, ki bodo snovali njeno prihodnost - naši najmlajši.

Prepričani smo, da program Ekošola veliko pripomore k celostnemu okoljskemu osveščanju šole, njene okolice in tudi širšega prostora. Ekošola pomeni uresničitev ciljev vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ki so opredeljeni v nacionalnem učnem programu okoljske vzgoje ter nacionalne strategije vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Tu se cilji uresničujejo v praksi, v življenju. To je najbolj konkreten primer, kako lahko učni načrt v življenju šole zaživi.

V Sloveniji so ekošole poleg osnovnih šol postali tudi nekateri vrtci, srednje in poklicne šole. Spoznali so namreč, da v poklicnih šolah, kjer se mladi usposabljaajo za določene poklice, lahko nekatere znanstvene resnice povezujejo z okoljskimi vrednotami in z zdravim življenjem. Program Ekošola kot način življenja se vključuje v vse ravni. Prav to je tisto bistveno, kar ekošole razlikuje od ostalih. Ne gre le za obravnavo nekaterih tem pri biologiji ali kakem drugem naravoslovnem predmetu, ampak gre tudi za način, kako šola živi in diha. Pri programu sodelujejo, na primer, tudi kuharice, ki pripravljajo zdravo prehrano, pa čistilke, ki skrbijo za majhno porabo čistil, in to takšnih, ki so okolju prijazna.

Osnovna šola Anotna Šibelja Stjenka Komen

Koordinator: Tomaž Mavrič

V soboto, 21. 4. 2007 smo na osnovni šoli Antona Šibelja Stjenka v Komnu praznovali dan šole. Odpravili smo se po različnih pešpoteh v našem šolskem okolišu. Poimenovali smo ga TU SEM DOMA. Ob tem smo praznovali tudi dan Zemlje. Pred pohodom so učenci posadili drevo, med pohodom pa so v vrečke nabirali smeti ob poti in tako simbolično očistili Zemljo.

O vseh pešpoteh smo na šoli izdelali zgibanke. Po končanem pohodu je učence, starše in učitelje čakala jota - značilna kraška jed. Tedaj so si lahko ogledali tudi predstavitev poteka tega dne z videoprojeksijo.

Mlade in tudi učitelje navajamo na povezovanje vsebine z vsakdanjim življenjem, kar je temelj šole prihodnosti. Posredovanje zgolj abstraktnega znanja iz posameznih predmetov postaja vse bolj preživeto. Narava je celostna - predmeti so samo poti, kako jo spoznavamo. **Prav zato je lahko program Ekošola kot način življenja sestavni del vzgojnega načrta šole.**

Ekološka osveščenost se iz šole prenaša na okolico: najprej z otrok na starše in potem tudi na lokalno skupnost, ki jo poskušajo šole od vsega začetka pritegniti k sodelovanju. Prav tako se v sem vključujejo drugi projekti za zdrav način življenja, za zdravo prehrano in podobno.

Vseslovenska ozaveševalna akcija "Očistimo Slovenijo nevarnih odpadkov!"

Vse navedeno je vzrok, da smo v tem letu v sodelovanju z revijo Zdravje, ob podpori Ministrstva za okolje in prostor, Ministrstva za šolstvo ter Ministrstva za zdravje začeli z vseslovensko ozaveševalno akcijo »Očistimo Slovenijo nevarnih odpadkov!«. Velik problem za okolje in zdravje ljudi so še vedno številna črna odlagališča nevarnih odpadkov, vključno z azbestnimi ploščami, ki nastajajo ob malomarnem ravnanju pri zamenjavah strešnih kritin in drugih objektov širom po Sloveniji.

Cilj akcije je zato poiskati črna odlagališča azbestnih in ostalih nevarnih odpadkov ter jih evidentirati. Takšni odpadki so poleg azbestnih predmetov še avtomobilske pnevmatike, železo, bela tehnika, avtomobili, akumulatorji, ipd. Namen akcije je dobiti okvirno število, velikost (obsežnost) in lokacije odlagališč za njihovo poznejšo sanacijo v okviru občin oziroma komunalnih podjetij. Učencem, delavcem šole, staršem in krajanom želimo na ta način prikazati pravičen odnos do okolja, do ravnanja z odpadki, predvsem pa vzpodbuditi mišljenje, da je treba ustvarjati čim manj odpadkov, kajti le s tem in z njihovim pravilnim ločevanjem ter odlaganjem se bo njihova količina zmanjševala.

Na osnovi dobljenih podatkov, s pomočjo ekošol, bodo občine določile in uredile primerne lokacije (če to še ni urejeno), kjer bodo krajan lahko take odpadke odlagali. Mentorji akcije na šolah, ekokoordinatorji v sodelovanju z lovci in gozdarji so lahko vodniki skupinam. Rezultati okoljske akcije so lahko bistven podatek in pomoč županom ter komunalnim podjetjem pri odpravljanju in sanaciji črnih odlagališč azbestnih ter drugih nevarnih odpadkov v Sloveniji.

Kaj pa slovenski kraški prostor?

Kako pomembna je ta akcija za kraški prostor in za preprečevanje onesnaževanja njegovih podzemnih vodâ, ni treba posebej poudarjati. Primer take akcije je lahko dober začetek uresničevanja 7 (sedmih) korakov, ki jih mora vzgojno izobraževalna ustanova uresničiti, da dobi naziv ekošola.

Metodološko je program Ekošole sestavljen iz sedmih korakov, usklajen je s standardi ISO 14001, prilagojenimi za

vzgojno-izobraževalni program. Pobudniki, naj se šola vključi v ekološki program, so lahko učenci, učitelji, ravnatelj ali starši. Ko šola začuti, da želi nekaj narediti na tem področju in se znotraj nje pojavi neko zdravo jedro, se prijavi nacionalni koordinaciji. S tem pridobi začetne informacije, da lahko aktivnosti stečejo in da se začne usposabljanje učiteljev ter podobno. Šola mora najprej ustanoviti programski svet, ki vključuje nekaj učencev, učiteljev, ravnatelja, predstavnika lokalne skupnosti in včasih še kakšnega sponzorja, ki je vedno dobrodošel. Ti potem skupaj naredijo analizo stanja in zasnujejo okoljski program za šolsko leto. Pri analizi stanja ne gre za velike, papirnate projekte, ampak je to pregled potreb, kaj v šoli ali okolici manjka, in na katerem področju bi lahko uresničevali program občine ali pokrajine. Pri tem šola izbere teme, ki so odraz kraja ali pokrajine, kot je na primer Kras, in teme, ki ohranjajo naravne vire in ljudsko izročilo. Najbolj nujne po mednarodnih kriterijih so:

- klimatske spremembe;
- ohranjanje biotske pestrosti;
- voda, preprečevanje onesnaževanja podzemne vode, varčevanje;
- odpadki, zmanjšanje njihove količine, ločeno zbiranje, čiščenje;
- energija, varčevanje z njo in uporaba alternativnih virov;
- zdrava prehrana;
- promet in okolje ipd.

Témo si torej v šoli izberejo glede na to, kaj je v šoli, v kraju in v okolju najbolj pomembno. Tako se naučijo razmišljati o tem, kaj je treba izboljšati; odkrivajo, spoznavajo, ocenjujejo, kritično razmišljajo in iščejo rešitve. Projekti niso zgolj teoretični, ampak v praksi in življenju dejansko pomenijo izboljšanje. V Časopisu ekošol in prispevkih šol lahko preberemo vrsto idej, ki imajo tudi po besedah ministra za okolje in prostor Janeza Podobnika (Časopis ekošol 2006) dobre možnosti, saj sedem korakov omenja kot prizadevanje za pravične odnose in aktivno sodelovanje pri reševanju vprašanj in razvijanju okoljske odgovornosti ne samo na šoli ampak tudi širše. Minister za šolstvo in šport dr. Milan Zver pa je prepričan, da bo program Ekošola kot način življenja postal vse pomembnejši del našega šolskega vsakdanjika (Časopis ekošol 2006).

Na naših šolah so tudi prej počeli marsikaj dobrega, a je ostalo bolj pri raziskavah, saj ni izhajalo iz dejanskega stanja. Tudi letošnji Časopis ekošol predstavlja vrsto dejavnosti po slovenskih ustanovah. Takšne so, na primer, ugotovitve, da šola pozimi porabi ogromno energije, da so vrata in okna neprimerna, da je izolacija slaba, da je azbestna kritina starejša od 30 let in poškodovana...

Še pred začetkom šolskega leta na šoli pripravijo program, v katerem so točno opredeljene naloge. Gre za organizirano delo. S projekti se spremembe načrtujejo konkretno. Na šoli morajo imeti občutek, da se resnično nekaj premika, dogaja in da k temu prispevajo tudi sami. Prav tako je pomembno sodelovanje javnosti z veliko informacijami o dogajanju.

V zadnjem koraku na šoli napišejo kratko poročilo in nato ob svetovnem dnevu okolja dobijo oziroma potrdijo mednarodno ekozastavo. Program je zanimiv. V njem ne gre za

posebne novosti, za velika odkritja; gre pa za drugačen in osvežujoč pristop.

Slovenija ima v okviru mednarodnega projekta Ekošole poseben status, saj nas postavljajo v sam vrh in je celo za zgled drugim. Naša velika prednost je, da smo majhni in da je naša pokrajina pestra. Pestrost slovenske pokrajine se kaže tudi v raznolikosti programov. Kraška, panonska, gorenjska, primorska, notranjska, dolenska ali mestna šola se med seboj razlikujejo. Pozitivno je predvsem to, da nismo želeli vstopiti v program Ekošole samo s posameznimi projekti, ampak

celostno, saj gre za način življenja. Ne želimo, da se projekt danes začne in konec leta konča, s tem pa se zgodba pospravi in obliči. Pri nas je projekt Ekošole zgolj metoda dela; pot, po kateri hodimo do cilja. Naše ekošole nastopajo celostno. Projekt za posamezno témo v ekošoli je lahko zastavljen tako, da se dajo rezultati meriti, vendar morajo biti usmerjeni v vrednostno bogatitev samega izobraževanja.

Ekošola kot način življenja je dejansko odraz posamezne šole in kraja, ki deluje kot individuum. Tudi učenci tako delo sprejmejo z navdušenjem, pobuda zanj vedno priha-

Osnovna šola Pivka

Koordinatoriki: Marinka Česnik, Nada Bubnič

V oktobru 2006 smo na naši šoli razpisali natečaj za eko nalepko VARČUJMO S PITNO VODO! Učenci so sodelovali z likovnimi deli. Med vsemi prispelimi smo izbrali tri najboljše in jih nagradili. Najboljše delo, ki ga je prispevala Adrijana Jurca, smo natisnili kot nalepko, s katero smo opremili vse umivalnike na šoli. S tem želimo dodatno osvestiti otroke, da je pitna voda, ki nam jo lahko tudi zmanjka. Poleg tega živimo na kraškem svetu, kjer so težave z vodo še izrazitejše, še posebno v poletnem času. ZATO VARČUJMO Z VODO!

V okolici šole izvedemo jesensko in spomladansko čistilno akcijo, skrbimo za sadovnjak ter gredice in zelenice. Okolico šole smo polepšali z zasaditvijo štirih dreves ob dnevu Zemlje. Pridobili smo jih na razpisu 200 DREVES ZA ČISTEJŠI ZRAK.

ja od spodaj navzgor in ne obratno; šole se morajo same javiti k sodelovanju. Pogosto dajo pobudo učenci sami. Mladi namreč postajajo zelo občutljivi za okolje.

V programu je poudarjeno vnašanje osnovnih človekovih vrednot. Zavedamo se, da se vsi ekološki projekti začnejo v nas samih. Na šolah so zato pomembni medsebojni odnosi in tudi zdrav način življenja, prehrana ter podobno. Zdrav način življenja lahko poteka le v zdravem okolju; iz njega črpamo vse. Tudi zrak in hrano!

Šole na Krasu bi se lahko tematsko povezale in si postavile nekaj skupnih ciljev, s katerimi bi obogatile vzgojne načrte posamezne inštitucije; in sicer, kako povezati umirajoči svet stare kraške vasi in sodobni čas, ki naj ohranja staro kraško izročilo kot temeljni kamen za razvoj prihodnjih generacij. **Cilj programa Ekošole na Krasu je razvijanje in razumevanje trajnostnega razvoja v vseh porah kraškega življenja.**

Glavna načela ekošole so:

- okoljska etika, ki združuje ekologijo narave z ekologijo uma;
- celostni, oziroma sistemski pristop z upoštevanjem kompleksnosti okoljskih in drugih problemov;
- medpredmetno povezovanje ob posamezni temi (interdisciplinarnost), povezovanje znanja z naravoslovnega in družboslovnega področja;
- izhajanje iz resničnih, okoljsko pomembnih dejavnosti v lastnem okolju in povezovanje širšega okolja;
- dejavnosti so usmerjene v prihodnost, v iskanje in utemeljevanje alternativnih zamisli ob upoštevanju potreb prihodnjih generacij;
- uvajanje v aktivno sodelovanje v demokratičnih procesih odločanja o okoljskih zadevah;
- povezovanje spoznavnih in čustvenih, etičnih ter estetskih vidikov.

Glavni cilji ekošole so:

1. Ekologija medsebojnih odnosov
2. Vzgoja za okoljsko odgovornost (do sočloveka, živali, narave)
3. Zdrav način življenja v zdravem okolju (uvajanje ekološko pridelane hrane, pikniki v ustanovi, gibanje)
4. Varčevanje z naravnimi viri (voda, energija ...)
5. Ločeno zbiranje odpadkov
6. Skrb za varnost v prometu v okolici ustanove

Podatki drugih držav

Od leta 1994, ko je program Eco-Schools začel delovati, število sodelujočih šol nenehno raste. Veliko k temu prispeva njegova narava - na preprost in razumljiv način namreč pristopa k okoljskemu izobraževanju, vodstvo programa pa podpira hitro rast sodelujočih šol v posameznih državah in tudi širjenje njihove mednarodne mreže z večanjem števila sodelujočih držav. Program Eco-Schools je sedaj prisoten v skoraj vseh državah - članicah Evropske unije in tudi v različnih državah centralne in vzhodne Evrope.

V začetku je bil to evropski program, sedaj pa dobiva vse bolj mednarodno dimenzijo, ker FEE razvija partnerstvo z nevladnimi organizacijami v drugih regijah sveta. Južnoafriška Republika je s svojo nacionalno organizacijo WESSA postala prva članica FEE zunaj mej Evrope. Obstajajo pa tudi projekti, ki jih uresničujejo v drugih predelih sveta.

Število sodelujočih šol v Evropski uniji je od začetka programa zelo naraslo. Ob koncu šolskega leta 2004/2005 jih je bilo okoli 14.000. Od teh jih je več kot 4.000 osvojilo Zeleno zastavo (ekozastavo).

Program Ekošole predvideva in uresničuje: širitev mreže ekošol, izdajanje priročnikov za izvedbo tematskih sklopov (voda, energija, odpadki, ...). Tematske sklope šola izbere glede na aktualnost in okolje, v katerem deluje. Vsako učitelje, vključene v projekt, strokovne ekskurzije, srečanja koordinatorjev šol, na katerih udeleženci izmenjujejo mnenja in izkušnje. Organiziramo razstave in predstavitve, druženje učencev in dijakov ter izmenjavo izkušenj tako v Sloveniji kakor tudi med državami!

¹ Legenda o Krasu, Dušica Kunaver, 1993

² Legenda o Krasu, Dušica Kunaver, 1993

Nada Pavšer, prof. naravoslovja, kemije in biologije - nacionalna koordinatorka ekošol

Število ekošol v Sloveniji od šolskega leta 1995/1996 do letošnjega (2006/2007)

Šolsko leto	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07
Registr.	2	37	47	54	59	78	105	170	206	209	263	307
Nagraj.	0	0	17	33	43	56	79	127	159	175	199	237

Okvirni prikaz števila ekošol in prejemnikov Zelenih zastav na mednarodni ravni

(povzeto s spletne strani www.eco-schools.org)

* Številke za šolsko leto 2006/2007 so predvidevanja.

Šolsko leto	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07
Registr.	100	200	1000	1800	3000	4000	5000	7000	10000	10100	13500	17000	19000*
Nagraj.	50	100	200	250	800	1000	2000	2100	3000	4000	4100	5000	7000*

Osnovna šola Elvira Vatovec Prade

Koordinatorke: Sabina Kljajič, Mirjana Rumin, Ljiljana Petrica

Na Osnovni šoli Elvira Vatovec Prade, ki deluje že peto leto kot ekošola, so v mesecu aprilu potekale aktivnosti, posvečene skrbi za zdrav način življenja. Na najrazličnejše načine smo spodbujali otroke k zavestnemu razmišljanju o njihovih prehranjevalnih navadah, času, ki ga posvečajo športnim aktivnostim, sprostitvi in zdravju. Namen aktivnosti pa je bil osvestiti tudi starše in krajane, ki naj bi jim zdrava prehrana, rekreacija, skrb za duhovno in telesno rast pomenile vrednoto oziroma potrebo, da se lahko vsakodnevno uspešno spopadajo z novimi izzivi.

V petek, 20. aprila 2007, so na šoli potekale najrazličnejše delavnice s temo Skrbimo za svoje zdravje, ki so jih vodili številni zunanji sodelavci in učitelji šole. Učenci so se vključevali v delavnice o stresu in duševnem zdravju mladostnikov, o zdravi prehrani, o poti k svobodi in neodvisnosti, o sprostitvi nad stresom, o vzdrževanju telesne teže, o samopodobi, o gibanju in merjenju krvnega tlaka, o pregledovanju doj, o preprečevanju kajenja, o odvisnosti od alkohola in o karikaturah o zdravju. Učenci so udeležili rekreativnega odmor na prostem, ki so ga vodili učitelji-mentorji in zaužili zdravo malico. Za učence 8. in 9. razredov je bilo organizirano predavanje S čelado nad poškodbe glave. Sledila je zaključna prireditev s pozdravnim nagovorom ravnateljice Franke Pegan Glavina, ki je aktivnosti v mesecu aprilu strnila z besedami: »Ozavestiti se moramo, da smo za zdravje odgovorni sami. Le kdor skrbi zase, bo lahko pomagal drugim.«

Pot do podzemne utrdbe Alpskega zidu na Primožu

VEČNI STRATEŠKI POLOŽAJ PIVŠKE KOTLINE

Andreja Penko

Turisti, ki v poletnih mesecih drvijo skozi Postojnska vrata proti morju, so bili doslej le slabo obveščeni, da se pravzaprav nahajajo na eni izmed najbolj strateških točk v Evropi. Ta strateška lega in njen vpliv na kulturno dediščino je dandanes lahko tudi priložnost za razvoj turističnih storitev, s katerimi lahko marsikakšnega turista zadržimo v naših krajih. Med nove tovrstne

storitve, ki so namenjene tako domačim kot tujim gostom, spada tudi tematska pot do utrdb Alpskega zidu na Primožu. Pot, ki se začne v Parku vojaške zgodovine, obiskovalce sicer popelje mimo ostankov vojaške prisotnosti v regiji, kot sta pehotni poligon JLA in podzemna italijanska utrdba na Primožu, obenem pa postreže z zanimivimi informativnimi tablamami o Pivški vojni krajini.

Strateška lega kot priložnost

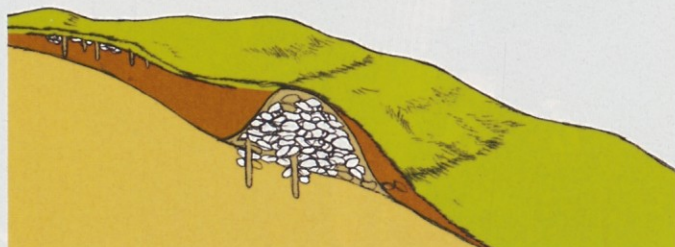
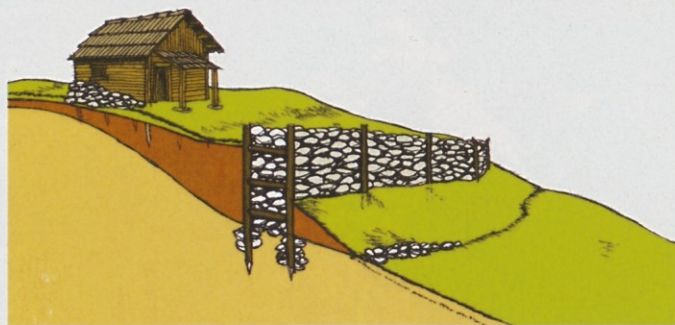
Na Pivškem so različna ljudstva že od vselej gradila ceste in druge prometnice, generali pa so si tu vedno želeli graditi vojaška oporišča in utrdbene obrambne sisteme. Strateški položaj torej Pivko močno zaznamuje že od pradavnine. In tako je tudi danes. Spremenilo se je le to, da se namesto vojaških kolon čez te kraje zdaj proti Istri, Kvarnerju in Italiji valijo kolone osebnih vozil, avtomoblov in prikolic iz srednje in severne Evrope. Z veliko dela in kreativnosti pa so prav te kolone tudi priložnost, da se bogata prometna in vojaška dediščina Pivške kotline izkoristi za turistične storitve, s katerimi bodo ti kraji imeli še kaj več od strateške lege kot samo gnečo na cestah. In prav v tem pogledu je treba razumeti tudi Park vojaške zgodovine, muzejsko in turistično središče v nastajanju, ki želi obiskovalcem nuditi največjo oklepno-artilerijsko zbirko daleč naokoli, pregled regionalne utrdbene dediščine skozi zgodovino, obenem pa tudi doživljajske storitve, s katerimi bo izobraževanje o vplivu vojne na človeka in družbo postalo zanimivo tudi za širše množice.

Prehodnost Pivške kotline

Pivška kotlina je najnižji prehod med Alpami in Sredozemljem in je že od nekdaj predstavljala pomemben prehod z Apeninskega polotoka v osrednjo Evropo in naprej na vzhod. Zaradi strateške lege so bile čez Pivko že od nekdaj speljane najpomembnejše poti, ki so služile trgovanju, upravi pa tudi premikom vojske. Pomemben del kulturne dediščine v Pivški kotlini tako predstavljajo prav stare poti in ceste ter civilni in vojaški objekti, ki spadajo k pomembnim prometnicam.

Naselje, nekoč imenovano Šempeter na Krasu, je pozneje dobilo ime po reki Pivki, predstavlja sedaj središče zgornjega dela Pivške kotline. Kraj je postal bolj poznan po dograditvi južne železnice leta 1857, ki je povezala Dunaj s Trstom, z dograditvijo železnice do Reke pa je Pivka postala pomembno železniško središče. Vojaški objekti, ki so v Pivki že od pradavnine, so z sodobnimi prometnicami postali še pomembnejši.

Gradišče na Kerinu ter prikaz prazgodovinskega gradišča nekoč in danes (po skici z velike table 4) - Risba T. Perme.

The path to the Alpine wall fortifications

Slika prve table:
Pot do utrdb Alpskega zidu

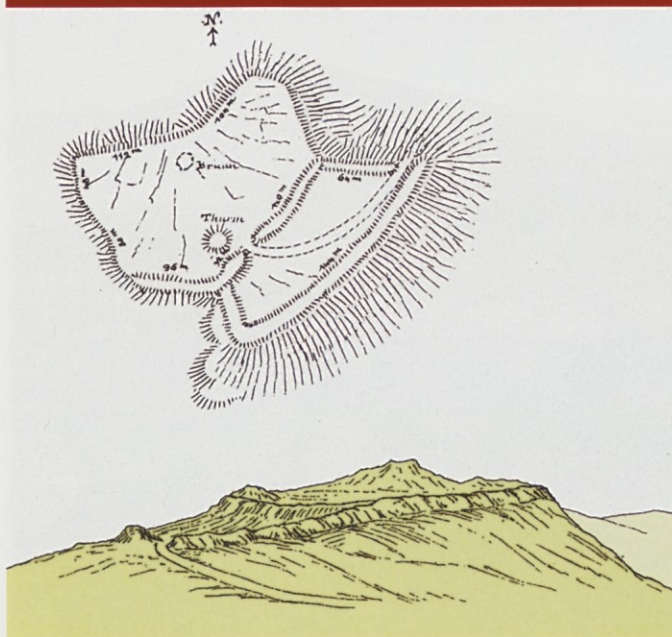
Nepretrgana zgodovina utrjevanja teh krajev priča o pomembnem strateškem položaju obravnavanega območja. Pivški kras je bil poseljen že v starejši kameni dobi (od 100.000 do 10.000 let v preteklost). V prazgodovini so na Pivki nastala številna gradišča (Šilentabor nad Zagorjem, Primož in Kerin nad Pivko, Baba in Ambroževo gradišče nad

Slavino, Šmihel pod Nanosom). Omenjena gradišča so predstavljala močno utrjeno mejo med ilirskimi plemeni in Rimljani, saj so zapirala vse prehode čez Pivško kotlino. To so bila prva naselja, zavarovana s suhimi zidovi, z nasipi in okopi. Postavljena so bila ob prelazih, križiščih in pomembnih poteh in so predstavljala med seboj vidno povezane strateške točke, ki so v primeru nevarnosti omogočile sporazumevanje.

Rimska doba

Rimljani so ta gradišča s težavo zasedli v 1. stoletju pred našim štetjem (pr.n.št.) in jih pozneje umestili v zaledje svojega zapornega sistema, imenovanega tudi *Claustra Alpium Iuliarum*. Te tako imenovane zapore Julijskih Alp predstavljajo največji poznoantični gradbeni dosežek v Sloveniji. Potekale so vse od Ziljske doline, prek Vrhnike, Rakitne, Babnega polja do Reke. Glavnina vojaških objektov je stala na ozemlju Notranjske, današnje območje Pivške kotline pa je predstavljalo zaledje tega zapornega sistema. Rimljani so ogromen sistem zapornih zidov zgradili na koncu 3. in v 4. stoletju (n.št.) z namenom, da bi nadzorovali glavne dostope v rimsko državo s severovzhoda. V okolici Slavine in Pivke, na Šilentaboru, nad Knežakom in v bližini Šembij so Rimljani poselili prazgodovinska gradišča. Tu je živel civilno prebivalstvo (kmetje, obrtniki, trgovci), na določenih lokacijah pa so bili nastanjeni tudi vojaki s svojimi ženami in otroci. Ob povečani nevarnosti se je verjetno tudi del teh ljudi pridružil vojakom na liniji. Ta gradišča so imela pomembno vlogo pri varovanju naravnih prehodov čez Pivško kotlino.

Gradišče na Kerinu ter prikaz prazgodovinskega gradišča nekoč in danes (po skici z velike table 4) - Risba T. Perme.

Srednji vek

Prehodnost tega območja je odigrala pomembno vlogo tudi nekoliko pozneje, v dobi velikih preseljevanj ljudstev ter naseljevanja Slovanov, to je v času, ko so se za to ozemlje prerekali tuji fevdalci, ob turških vpadih in še pozneje. Jugovzhodno od Pivke se nahaja tudi Šilentabor nad Zagorjem, ki je eden izmed najbolj obsežnih protiturških taborov na Slovenskem. Utrjen plemiški grad in protiturško pribežališče ob njem so leta 1471 pričeli graditi baroni Raunachi iz bližnje graščine Ravne. Zgrajen je bil v času, ko so se pričeli obsežni napadi turških čet na Kras in Istro, ter je bil intenzivno poseljen zlasti v 15. in 16. stoletju. Leta 1635 se je pod gradom odvijala ena izmed najpomembnejših bitk v zadnjem velikem kmečkem uporu na Slovenskem, v katerem je deželnoknežja vojska s pomočjo uskokov premagala skupino okoli 600 upornikov.

Rapalska meja

Leta 1915 je del Slovenije prešel v italijanske roke. Kraljevina SHS in Kraljevina Italija sta 12. novembra 1920 podpisali mirovno pogodbo - tako imenovano Rapalsko pogodbo, s katero je bila določena meja med državama. V tridesetih letih 20. stoletja so Italijani začeli z utrjevanjem meje. Gradnja poznane Alpskega zidu (Vallo alpino) se je uradno začela z okrožnico tipa 200, ki jo je izdalo italijansko vojno ministrstvo januarja 1931. Alpski zid je v dolžino meril 1.850 kilometrov, potekal pa je vse od Genovskega zaliva, po grebenih Alp vzdolž francoske, švicarske, avstrijske in stare jugoslovanske meje do Reškega zaliva. Vzhodni del alpskega zidu, ki je bil dolg približno 250 km, je varovalo kar 15.000 vojakov. Zgrajeni sta bili dve obrambni liniji: ena tik ob meji

in ena v notranjosti. Razdaljo med obema je narekoval teren.

V primeru Pivške kotline je prva črta potekala po vzpetinah na njenem zahodnem obodu. Utrdbe v okolici Pivke so branile prehod iz Pivške kotline v dolino reke Reke, cesto Ljubljana-Reka in železniške povezave.

Tematska pot na Primož

Le redkokateri tranzitni turist ve, da se dominanten hrib jugovzhodno nad Pivko imenuje Primož (718 m). Sama lokacija je bila poseljena že v železni in rimski dobi. Na njem je nekoč že stala majhna cerkev, posvečena sv. Primožu in sv. Felicijanu. Hrib ima že od nekdaj pomemben strateški položaj, saj je z njegovega vrha lepo vidna vsa Pivška kotlina. Dominanten položaj Primoža je prišel še posebej do izraza med obema vojnama, ko so Italijani na njen zgradili eno izmed največjih utrd iz sklopa Alpskega zidu. Osrednji utrdbi je bilo podrejenih štirinajst manjših. V to tipično utrdbo Alpskega zidu vodi ozek obokan hodnik. Bivalni prostori in hodniki pa so izkopani v živo skalo in zgajeni z betonom. Ob kapitulaciji Italije so Italijani utrdbe zapustili, okoliški prebivalci pa so iz njih pobrali, kar je bilo uporabnega. Leta 1944 so Nemci razstrelili vzhodne dele utrdbe na Primožu, saj so se bali, da bi jo zasedli zavezniki ali partizani.

Glede na to, da je bil prostor okrog Pivke zaradi prisotnosti vojske dolgo zapostavljen, se je Občina Pivka odločila, da svojo vojaško dediščino obnovi in jo ponudi na ogled vsem, ki jih zanimata zgodovina ter vpliv strateške lege na krajino in človeka. V sklopu Parka vojaške zgodovine je bila tako maja 2007 slovesno odprta 1.500 m dolga tematska pot do utrdb Alpskega zidu na Primožu. Pot se začne pri starih italijanskih kasarnah, izpred

Pogled s Primoža proti Kerinu

Tako je Rapalska pogodba odrezala velik del Primorske in ga dodelila Italiji

paviljona s tankovsko in artilerijsko zbirko, ter se prek opuščenega vojaškega poligona po približno 45 minutah vzpona konča na vrhu Primoža. Ob poti je postavljenih dvanajst informativnih tabel, na katerih so predstavljene razne lokalne značilnosti ter zgodovina zgornje Pivške kotline. Pot je primerna za obiskovalce vseh starosti. Po njej

se lahko napolnite kadarkoli, ogled podzemne trdnjave pa je mogoč le v spremstvu vodnika ob sobotah, nedeljah in praznikih ob 17. uri.

Andreja Penko, univ.dipl. arheologinja - vodnica pri Postojnski jami, turizem, d.d.

*St. Peter in Krain. Bahnhof mit Südbahnhotel.
Št. Peter na Krasu. Postaja in Hôtel južnij železnici.*

Razglednica St. Peter na Krasu, sedaj Pivka

Zgodovina, raziskovanje, zakladnica

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Nada Čibej

Ko me je odgovorna urednica revije gospa Kras prosila, naj predstavim Pokrajinski arhiv Koper in njegovo arhivsko gradivo, sem se znašla v dilemi, kako enostavno in jedrnatno opisati delo, ki se nam v arhivu zdi tako samoumevno in razumljivo. Mogoče bi bilo najlažje s pogovorom...

Kaj pravzaprav je arhiv? Arhiv je ustanova, ki hrani arhivsko gradivo kot kulturno dediščino. Ali res to ni

enako kot muzej? Ne, muzej hrani večinoma predmete, arhiv pa hrani pisano besedo, dokumente, zapise. Kaj vse se najde v arhivu? Gradivo, pomembno za raziskovanje politične, gospodarske, socialne, kulturne, družinske in osebne zgodovine. Tudi podatke o meni imate? Seveda! Kakšne pa? Podatke o rojstvu, šolanju, delu, morebitnem političnem udejstvovanju, funkcijah, pa še kaj...

Sedaj pa uradno!

Pokrajinski arhiv Koper je bil ustanovljen leta 1956, dislocirana enota v Piranu pa leta 1955. Naloga arhiva je varstvo arhivskega gradiva na območju občin Divača, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica, Izola, Komen, Koper, Piran, Pivka, Postojna in Sežana.

Poslanstvo arhiva je trajno in celovito zagotavljanje varstva arhivskega gradiva. Delovanje, pristojnosti in naloge arhiva ter pravice in dolžnosti ustvarjalcev arhivskega gradiva so podrobno opredeljene v Zakonu o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (UL RS 30/2006), v Uredbi o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UL RS 86/2006) in v Sklepu o ustanovitvi javnega zavoda Pokrajinski arhiv Koper (UL RS 67/2003).

Osnovne dejavnosti Pokrajinskega arhiva Koper so v skladu z omenjeno zakonodajo, naslednje:

- vrednotenje dokumentarnega gradiva pri javnopravnih osebah, dajanje pojasnil v zvezi z dolžnostmi javnopravnih oseb glede dokumentarnega gradiva, strokovni nadzor in usposabljanje uslužbencev, ki delajo z dokumentarnim gradivom;
- vrednotenje javnega dokumentarnega gradiva v arhivih, izločanje nepotrebne dokumentarnega gradiva in odbiranje arhivskega gradiva v arhivih ob strokovni obdelavi;
- pridobivanje, vrednotenje in strokovno obdelovanje javnega in zasebnega arhivskega gradiva, izdelovanje inventarjev, vodnikov in drugih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva in njihovo objavlanje, objavlanje arhivskih virov;
- hranjenje in materialno varovanje arhivskega gradiva;
- vodenje evidenc o javnem in zasebnem arhivskem gradivu;
- evidentiranje arhivskega gradiva, ki je v tujini in se nanaša na Slovenijo in Slovence, dopolnjevanje lastnega gradiva z reprodukcijami tega gradiva ter izdelovanje vodnikov in drugih pripomočkov o arhivskem gradivu;

- evidentiranje zasebnega arhivskega gradiva pravnih in fizičnih oseb;
- sodelovanje z lastniki zasebnega arhivskega gradiva, strokovno svetovanje, strokovni nadzor;
- dajanje arhivskega gradiva v uporabo, izdajanje prepisov oziroma kopij dokumentov ter potrdil na podlagi dokumentov;
- posredovanje kulturnih vrednot v zvezi z arhivskim gradivom;
- opravljanje raziskovalnih nalog na področju arhivistike, zgodovine in drugih ved, povezanih z arhivskim gradivom;
- izdajanje publikacij.

Iz zgodovine

Nastanek arhiva v Kopru kot posebne kulturne ustanove je tesno povezan z nekdanjo mestno knjižnico. Njeni začetki segajo v leto 1868. Ko je knjižnica leta 1900 dobila prostore v mestni hiši, je začela prevzemati tudi arhivsko gradivo. Njen upravnik profesor Francesco Majer je najprej zbral in uredil starejši del koprškega občinskega arhiva, nastalega do leta 1800, pozneje pa tudi druge koprške provenience. Leta 1925 so namestili mestno knjižnico in arhiv v visokem pritličju Taccove palače, v kateri je bil že od leta 1920 mestni muzej.

Leta 1944 je italijanska Komisija za varstvo kulturnih in umetnostnih spomenikov dala odpeljati iz arhiva celotno gradivo stare koprške občine do leta 1800 (razen IX skupine, ki obsega samostane in bratovščine) in splošne spise od leta 1800 do 1840. Gradivo so odpeljali v Trst in nato v Benetke, kjer se nahaja še sedaj.

Na pobudo Zgodovinskega društva za jugoslovansko cono Svobodnega tržaškega ozemlja v Kopru je Občinski ljudski odbor (ObLO) Koper 1. oktobra 1953 ločil arhiv od mestne knjižnice. Arhiv je postal samostojna služba v okviru ObLO Koper, njegov prvi upravnik pa je postal prof. Mario Bratina.

Sedež Pokrajinskega arhiva Koper,
nekdanji samostan svete Klare v Kopru

Po priključitvi cone B Svobodnega tržaškega ozemlja k Jugoslaviji je bil na podlagi jugoslovanske arhivske zakonodaje, z odločbo ObLO Koper, št. 01/3-560/2-56 z dne 25. februarja 1956 za izvajanje varstva arhivskega gradiva za občino Koper, ustanovljen Mestni arhiv Koper. Od 1. julija 1966 je bilo območje razširjeno na Občine Ilirska Bistrica, Izola, Postojna in Sežana. S sklepom Okrožnega gospodarskega

sodišča Koper, št. 1068/67 z dne 13. oktobra 1967 je bil Mestni arhiv preimenovan v Pokrajinski arhiv Koper (PAK), 20. junija 1974 pa je bil arhivu priključen Mestni arhiv Piran.

Piranski Stari mestni arhiv - Archivio Civico Antico je leta 1877 ustanovila občina Piran. V hrambo je prevzel arhivsko gradivo občine do leta 1814. Upravnik arhiva je postal grof Stefano Rotta, ki je spise piranskega mesta od leta 1797 do 1814 tudi uredil. Leta 1891 je arhiv prenehal delovati kot samostojna ustanova in se je združil z mestno knjižnico. Njegov upravnik je postal profesor Domenico Vatta. Leta 1954 je arhivsko gradivo skupaj s knjižničnim fondom prišlo v sklop Mestnega muzeja (danes Pomorskega muzeja Piran). Leto pozneje je ObLO Piran ustanovil samostojni zavod Mestni arhiv Piran. S sklepom piranske občinske skupščine leta 1974 se je arhiv priključil Pokrajinskemu arhivu Koper.

Sedež zavoda in strokovnih služb je od 15. junija 1991 v nekdanjem samostanu sv. Klare v Kopru, Kapodistriassov trg 1, sedež enote Piran pa od oktobra 1995 na Župančičevi 4 v Piranu.

O gradivu

Arhivsko gradivo v arhivu je razvrščeno po fondih in zbirkah. V 856 fondih in zbirkah se skrivajo številne dragocenosti, ki razkrivajo plasti naše bogate zgodovine.

Fond mesta Koper obsega gradivo od leta 1332 dalje. Za starejšo zgodovino so pomembni tudi fondi koprskih patrijskih družin z najstarejšimi dokumenti iz 15. stoletja, zbirka listin od leta 1348 dalje, oporoke iz Izole in Pirana od leta 1390 dalje, notarski spisi Buj, Izole, Kopra, Milj in Pirana od leta 1599 dalje, zemljiška knjiga (notifike) od leta 1745 dalje, sodni fondi od leta 1767 dalje, pa tudi gradiva šol, zdravstvenih in socialnih zavodov ter društev.

Piranska enota Pokrajinskega arhiva Koper pa se ponaša z najstarejšim pisnim gradivom na Slovenskem, saj hrani originalne dokumente od leta 1173 dalje, prepise pa celo

Pogled v skladišče Pokrajinskega arhiva Koper

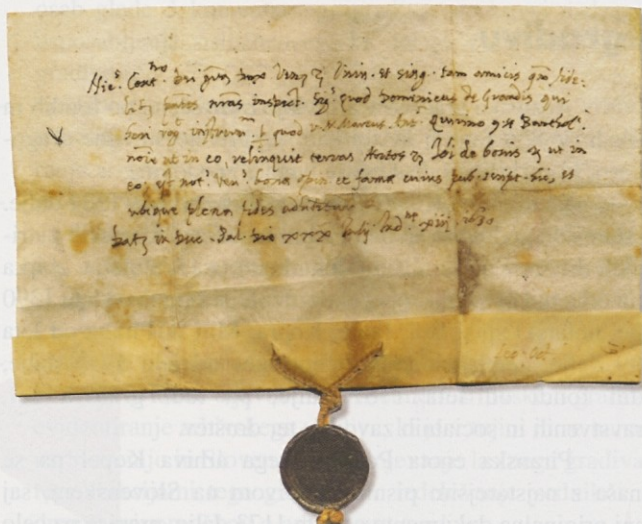
Čitalnica v Pokrajinskem arhivu Koper

od leta 1036 dalje. Fond mesta Piran obsega več kot 1800 notarskih pergamentnih listin (1173-1887), čez 70 dukalov (1263-1699) in več kot 8.000 testamentov. Med številnimi dokumenti in kodeksi iz beneškega obdobja velja omeniti notarske knjige (1282-1320), 175 vicedomskih knjig, kataverske knjige (knjige glob in kazni) in komorniške knjige (knjige občinskih prihodkov in izdatkov), nedvomno pa posebno mesto med njimi pripada mestnemu statutu.

Kako začeti raziskovalno delo?

Pri raziskovanju se znameniti Konfucijev pregovor »Dolga pot se začne s prvim korakom« izkaže za pravilen in neizogiben... Torej, ko se odločite postati raziskovalec, je zelo pomembno, da se seznanite z že obstoječo literaturo, ki obravnava želeno tematiko. Poznavajoč literaturo boste bistveno

Dukal beneškega doža Nicolausa Contarena iz leta 1630

skrajšali čas raziskovanja, predvsem pa boste tam našli prve in dragocene napotke, kje in kako iskati podatke (opombe in sezname virov).

Ob prihodu v arhiv, dragi raziskovalec, vas seznanimo s pravili in pogoji raziskovanja v čitalnici, s čitalniškim redom in z načini iskanja. Osnova za začetek je Vodnik po fondih in zbirkah, v katerem najdete osnovne podatke o gradivu, ki ga arhiv hrani. Ko izberete želeni fond, si zapišete referenčne podatke (signatura fonda in naslov). Na podlagi teh podatkov dobite popis iskanega fonda. V popisu se seznanite z vsebino posamezne tehnične enote (škatle), ki je osnova za naročanje gradiva. Številke tehničnih enot, katerih vsebina vas zanima, vpišete v naročilnico.

Primer: Zanima vas kadrovska analiza Zveze komunistov v Kopru med leti 1956 in 1960. V Vodniku najdete fond Okrajni komite ZKS Koper, ki bi lahko vseboval zanimive podatke. Zapišete si signaturo SI PAK KP 450. Zdaj imate osnovo za podrobnejše iskanje. Naročite popis po fondu 450. Zanimivi podatki za raziskovanje bi lahko bili v tehničnih enotah (t.e.) 38 in 80. V naročilnico vpišete naslednje podatke: SI PAK KP 450, t.e. 38 in 80.

Naročeno gradivo vam pripravimo in prinesemo v čitalnico in raziskovalna pot se lahko začne.

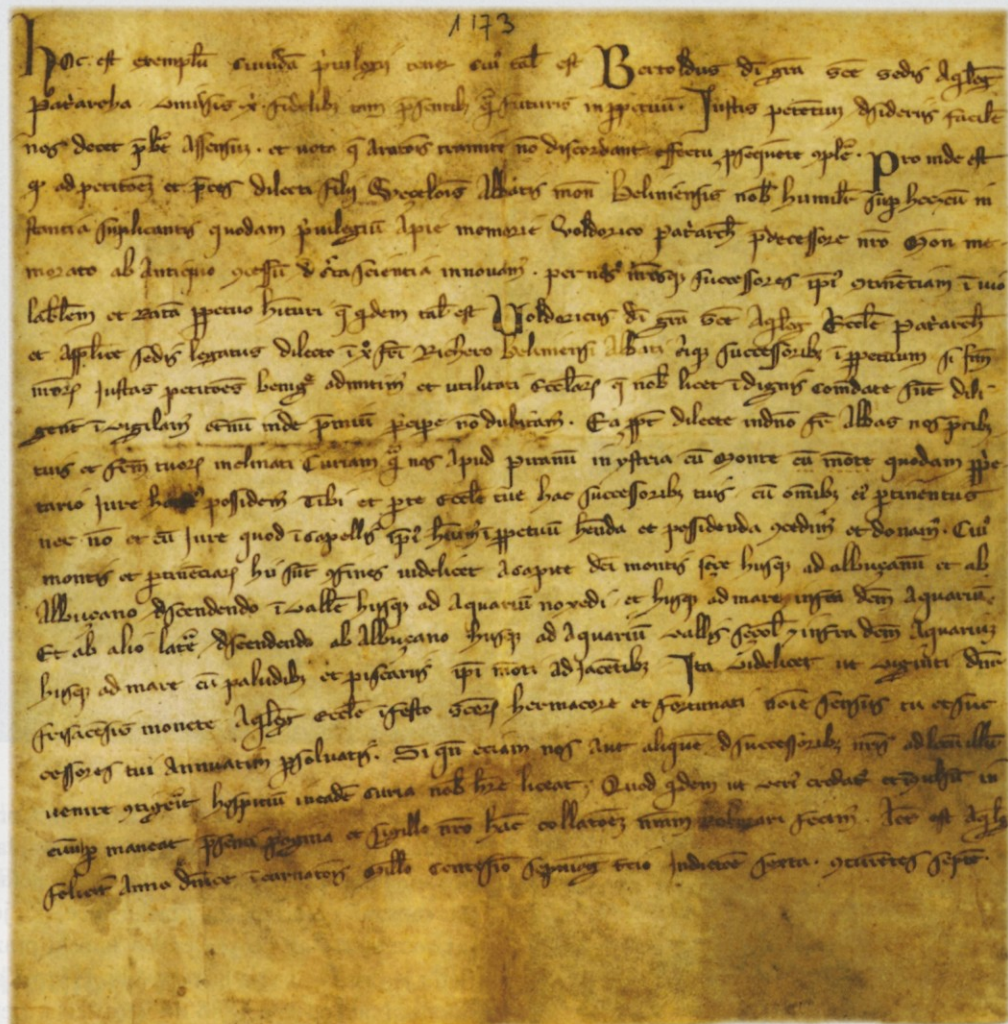
Najpomembnejše, dragi raziskovalec, pri delu je, da vam navdušenje in zagon ne upadeta, če že v prvem poizkusu ne najdete tisto, kar si želite! Gradiva je veliko, arhivov tudi, raziskovalna pot pa je dolga in počasna, ker raziskovalci hodimo peš.

Raziskovanje

Lokalna zgodovina, zgodovina rojstnega kraja, ljudi, znancev in naših prednikov je bila vedno zanimiva za raziskovanje. Domišljijo in željo po raziskovanju pa nam lahko vzpodbudijo legende, zgodbe in zanimivosti, ki jih pripovedujejo starejši, želja po spoznavanju svojih korenin ali pa čisto praktični razlogi, kot so urejanje lastnine, delovne dobe ter različnih osebnih pravic.

Pri raziskovanju je pomembno vedeti, kje vse bi lahko našli gradivo, ki nas zanima. Denimo, arhivsko gradivo za območje, ki ga pokriva PAK, deloma hranijo tudi arhivi in različne druge ustanove v Ljubljani, Trstu, Benetkah, Rimu, Milanu, Vidmu, Veroni, na Reki, v Pazinu, Beogradu in drugod. Na področju, ki je v pristojnosti PAK, pa del arhivskega gradiva hranijo še: Pokrajinski muzej Koper, Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, Kraška muzejska zbirka pri Inštitutu za raziskovanje krasa SAZU Postojna in Osrednja študijska knjižnica Srečka Vilharja Koper. Lasten arhiv ima tudi koprška škofija.

Naš raziskovalec se je tokrat, na primer, odločil raziskati družinsko deblo. Zelo pomemben vir podatkov za raziskovanje družinskih vezi in prednikov so matične knjige (matice) rojenih, poročenih in umrlih. V različnih obdobjih so vodene cerkvene in civilne matične knjige. Cerkvene hranijo škofijski in nadškofijski arhivi in župnije, civilne pa javni arhivi in občine oziroma matični uradi. Marsikaj nam povedo tudi popisi prebivalstva in družinske pole.

Najstarejša listina v Sloveniji iz leta 1173. Hrani jo PAK, enota Piran.

Bolj ko gremo v preteklost, bolj postaja raziskovanje pravo detektivsko delo. Takrat nam tudi majhen, za večino ljudi zanemarljiv podatek, sproži velikansko veselje, vznemirjenje in ponos nad rezultatom dela. Pri iskanju takih podatkov nam lahko pomaga listinsko gradivo, npr. testamenti. Pri starejšem gradivu je zelo pomembno poznavanje latinščine in različnih pisav (paleografija).

Kaj vse najdemo v Pokrajinskem arhivu Koper?

Arhivi torej niso skladownice papirja, temveč zakladnice znanja. In če vas je uvodnik prepričal ali vam vsaj vzbudil pozornost, boste v naslednjih številkah revije Kras z zanimanjem prebrali tudi predstavitev gradiva za raziskovanje Krasa.

Želim vam zanimivo branje in uspešno raziskovanje!

Pokrajinski arhiv Koper Archivio Regionale di Capodistria

Kapidistriasov trg 1
6000 Koper - Capodistria
tel. +38656271824
fax. +38656272441
gsm. +38641499449
e-mail. nada.cibej@gmail.com

POKRAJINSKI ARHIV KOPER
ARCHIVIO REGIONALE DI CAPODISTRIA

Dan Parka Škocjanske jame

"BELAJTNGA" - JAMSKI PRAZNIK

Darja Kranjc

V Slovenskem etnološkem leksikonu beremo, da je praznik dan posebnega pomena v življenju posameznika ali skupnosti, ki se praviloma na različne načine obhaja vsako leto. Posebna vrsta praznikov so prazniki skupnosti, ki kot institucije praznujejo različne (kulturne) vrednote in s tem poudarjajo identiteto. Prazniki imajo pomembno socialno in integracijsko vlogo v življenju lokalne skupnosti, saj legitimirajo njeno ureditev in miselnost.

Z upoštevanjem vsega tega smo si v Regijskem parku Škocjanske jame zadali imeti svoj praznik. Želimo imeti vsako leto dan, ki bi bil v življenju naše skupnosti posebnega pomena. Želimo praznovati naše vrednote z naravno in kulturno dediščino, z njenim varovanjem in ohranjanjem, z družabnostjo, z medsebojno pomočjo in ustvarjanjem ter s tem poudarjati našo identiteto, to vsakič znova vzpostavljati ter preprečevati nerazumevanje in zavajanje širše skupnosti o njej. Osnove za to so nam zapustili že naši predniki in predhodniki...

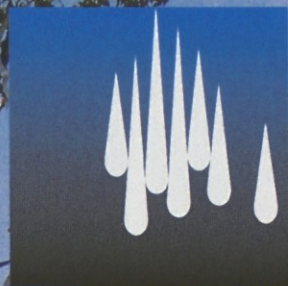

Sedanost Šumeče jame
Fotografija: Tomaž Sinigajda, Šoštanj

Škocjanske jame so leta 1885 prišle v upravljanje Primorske sekcije nemško-avstrijskega planinskega društva. Po preteku prvega leta je to, maja leta 1886, pripravilo slavnostno otvoritev za obiskovalce, ki jo je poimenovalo »Grottenfest« ali po slovensko Jamski praznik. V naslednjih letih je društvo s tem nadaljevalo. Praznik se je zvrstil šestindvajsetkrat (od leta 1886 do leta 1911). Leta 1923 je bil prvi jamski praznik pod upravo italijanskega planinskega društva. To ga je organiziralo najmanj enajstkrat med leti 1923 in 1933. Praznik so nazadnje priredili še enkrat po vojni in to leta 1946, ko je bila jama pod upravo posebnega zavoda »Kraške jame Slovenije« iz Postojne.

Pod italijansko upravo, po vsej verjetnosti pa tudi že poprej, so bili v pripravo in izvedbo praznika vključeni domačini. To niso bili zgolj tisti zaposleni pri jami, ampak tudi drugi okoličani. Na praznični dan so po jami razporedili sveče in luči, varovali pot med ogledom in skrbeli za zamenjavo zgorelih sveč. Od tod verjetno tudi narečno poimenovanje »Belajtnga«, »Belajtunga« iz nemškega Beleuchtung, kar pomeni razsvetljavo, luči, osvetlitev in namiguje, da je bila zabeležena osvetlitev v rabi že med avstroogrsko oblastjo.

V lokalnem zgodovinskem spominu je bil praznik med časom italijanske oblasti ohranjen kot dan, ko so se obiskovalci lahko po urejenih jamskih turističnih poteh sprehodili sami, brez neposrednega vodstva. Poleg ogleda jame so na ta dan v Matavunu pripravili veselico, ki, po navajanju etnologa dr. Janeza Bogataja, predstavlja najbolj značilno obliko javne zabave na Slovenskem, na kateri se zberejo ljudje »veselega lica«. Na nasprotnih straneh ceste v vasi so postavili neolupljene trimetrške jesenove ali gabrove mlaje, ob cesti so vabile stojnice, na robu Matavuna, na *Nant'v'm* dvorišču pred štaljo se je sukal vrtiljak, plesišče na lesenem

Park Škocjanske jame

Jamar Iztok se ne ustraši višine
Fotografija: Urška Ivančič, Matavun

odru pa je bilo iz leta v leto postavljeno na različnih koncih vasi, kjer je bilo zemljišče kolikor toliko ravno in blizu glavne ceste. Škocjan in Betanja nista bili okrašeni; tudi dogajanja tam ni bilo.

Po soglasni odločitvi

Po soglasni odločitvi sveta in zaposlenih Javnega zavoda Park Škocjanske jame, Slovenija, članov Turističnega društva Škocjan in Vaške skupnosti Matavun, Škocjan in Betanja, da se jamski praznik obudi in nadgradi v Dan parka

Škocjanske jame, se je marca 2007 oblikovala delovna skupina, ki je v naslednjih mesecih sanjala, načrtovala in ob pomoči ostalih zaposlenih in domačinov uresničila omenjeni dogodek.

Izhajali smo iz izročila

Izhajali smo iz izročila, kar v splošnem pomeni, izročilo najprej čim bolj temeljito poznati, razumeti in nato s spoštovanjem iz njega črpati na različnih ravneh (vsebinski, organizacijski, sporočilni, pomenski, materialni, izvedbeni ...).

Pihalni orkester Divača na trgu v Matavunu
Fotografija: Darja Ivančič, Matavun

Otroško ustvarjanje na trgu v Matavunu
Fotografija: Urška Ivančič, Matavun

Pri tem se to lahko tudi oplaja s sodobnimi potrebami, a vselej po logiki dediščine. Zakaj? Ker ta nosi s seboj skozi stoletja, na številnih ravneh človekovega življenja in bivanja, preverjene in potrjene vzorce, in ker človek ničesar ne naredi na novo; vse kar počne, nadgrajuje in dograjuje že obstoječe. Zakaj ne bi bilo to že obstoječe tudi avtohtono in potemtakem prepoznavno? Želeli smo praznik, ki naj ne bo »še en občinski praznik«, ampak naj ohranja svojo zgodovinsko izpričano drugačnost in prepoznavnost, vezano na točno ta košček Zemlje.

Sledila je nadgradnja ali umestitev praznika v širši sodoben kontekst

Sledila je nadgradnja ali umestitev praznika v širši sodoben kontekst. Pogoji za izvedbo prireditve je bilo zato tudi upoštevanje poslanstva parka, ki temelji na vzajemnem varovanju, ohranjanju in prezentaciji naravne in kulturne dediščine na zavarovanem območju, vključujoč v to spoštuječe razvojne priložnosti za prebivalce. Praznik naj po svojem obsegu, vsebini, sporočilu in pomenu temelji na izročilu nedeljskega ogleda jame in skromne veselice do mraka, smo bili soglasni v delovni skupini. Črpanje iz izročila pa je pomenilo tudi to, da naj bo njegov organizator upravljalca jam (parka) z domačini in z njihovimi skupnostmi, in pomenilo je

upoštevanje iz izročila izhajajočih omejitev, ki danes, v času ponudbe brez mejâ, hitro pridejo do izraza. V tem smislu je bila delovna skupina pri organizaciji posebno pozorna na komercialno plat dogajanja. Zavzela je držo, naj se s prostim vstopom v jamo in z ostalo neprofitno ponudbo domačinov nudi uspešno prodajo omejenemu številu izbranih (kvalitetnih) kraških in brkinskih pridelovalcev, izdelovalcev, godcev, domačih gostincev; v prvi vrsti tistim, ki živijo na zavarov-

Razstava članic TD Škocjan »Kako si krajšamo čas«
Fotografija: Urška Ivančič, Matavun

vanem, tranzicijskem in vplivnem območju parka. *Belajtna* je naša (kulturna) vrednota in kot taka naj se obudi in nadgradi. - Preprosto in učinkovito, kot nekdaj.

Po samoiniciativnem urejanju okolice

Po samoiniciativnem urejanju okolice v petek, 25. maja 2007, v katerem so sodelovali zaposleni iz Javnega zavoda park Škocjanske jame, člani TD Škocjan in ostali zainteresirani člani vaške skupnosti omenjenih treh vasi, je delovna skupina v soboto, 26. maja, te ponovno »mobilizirala«, da so v Matavunu postavili gabrova mlaja ter ju okrasili v barvah slovenske zastave in povezali s transparentom, naznanjajočim »jamsko praznovanje«. To se je zgodilo v nedeljo, 27. maja, s praznično mašo v cerkvi sv. Kancijana v Škocjanu in z njenim odprtjem za ogled, z brezplačnim sprehodom po varovani turistični poti skozi Škocjanske jame iz preteklosti v sedanost (prvi del je bil osvetljen le s karbidovkami), z glasbeno popestritvijo pihalnih orkestrov iz Divače in Litije, s petjem Sloparskih fantov in Navihanih lisjakov, z razstavo članic TD Škocjan z naslovom »Kako si krajšamo čas«, z degustacijo kraške prehranske in piske kulture Društva kmetič sežanske regije, z brezplačnim ogledom muzejskih zbirk JZ PŠJ, z ogledom in ponudbo obnovljenih kulturnih spomenikov Pr' Vncki in Pr' Betanci, kjer je bilo tako kot v gostilni Pri jami poskrbljeno tudi za jedačo in pijačo, z družabnimi igrami v Matavunu ter s stojničarsko ponudbo (jabolka in izdelki iz jabolk Antona Biščaka iz Buj in kmetije Tomažič iz Tater, med in izdelki iz medu Bruna Ivančiča iz Naklega, brinjevec društva Kraški brinjevec, kravji sir sirarne Mahne iz Tater, dobrote iz kozjega sira družinske kmetije Štemberger iz Vrbiče, teran vinarja Roberta Uršiča iz Sežane in kamnoseški izdelki umetnostne obrti Jerneja Bartolata iz Pliskovice. Da bi vključili še najmlajše domačine, smo jih organizatorji imenovali v našo fotoreportersko terensko ekipo, ki je skrbno beležila dogajanje. Sad njihovega dela lahko občudujete tudi na spremljajočih fotografijah.

Pilotna prireditev, na podlagi katere smo že začrtali nekatere popravke in nove ideje za v bodoče (vključevanje čim več zainteresiranih domačinov vseh starosti, poizvedba po širši ponudbi na tranzicijskem in vplivnem območju ter morebitna izdelava pravilnikov o njeni vsakoletni omejitvi in zamenjavi, priprava delavnic, problem parkirišč, zagotavljanje prepovedi fotografiranja v jami ipd.), je doživela nepričakovan odziv, saj je dan parka Škocjanske jame privabil nad tisoč obiskovalcev. S še večjim zadovoljstvom pa organizatorji ugotavljamo, da so se ga udeležili tudi številni okoličani in domačini, zaradi česar je ta prerasel v pristen družaben dogodek. Želimo si, da bi bilo tako tudi v bodoče. Naj bosta luč in druženje ob praznovanju lepote naših krajev rdeča nit vsakoletnih skupnih praznovanj!

Informatorji

Bak, Albina, 1927, Škocjan, Žvank'va.
Fedrigo Milica, 1923–2006, Matavun, Preluč'va.
Gombač, Janko, 1917, Matavun, Jan'zou.
Gombač, Milka, 1924, Matavun, Janz'va.
Žnidarčič, Anton, 1930, Škocjan, J'kpino.

Viri in literatura

Bogataj, Janez, 1992: Veselica, Sto srečanj z dediščino, Ljubljana, Prešernova družba, str. 336–337
Kranjc, Darja, 2007: Izhodišča in beleške delovnih srečanj delovne skupine za pripravo Dneva parka Škocjanske jame, Jamskega praznika - »Belajtnge«, Škocjan, marec-maj
Puc, Matjaž, 1999: Škocjanske jame pri Divači, Kronika raziskovanj in turističnega obiska, tipkopis
Slovenski etnološki leksikon (gl. ur. Baš, Angelos), 2004, Mladinska knjiga, Ljubljana

Darja Kranjc, univ. dipl. etnologinja in kult. antropologinja -
Služba za raziskovanje in razvoj, Javni zavod Park Škocjanske jame, Slovenija

Stojnice so zbujale zanimanje obiskovalcem
Fotografija: Urška Ivančič, Matavun

Dobrote, ki so jih za obiskovalce pripravile članice Društva
kmetič sežanske regije - Fotografija: Jernej Babuder, Naklo

TOMAJ,

STARODAVNO SREDIŠČE KRASA,

LE KRAJEVNA SKUPNOST - I. del

Mira Cencič

Kras se naglo spreminja. Golote ni več. Tisti značilni kraški pojavi so se poskrili v zelenju, da jih komaj opazimo. Spreminjajo se tudi vasi. Naša bivališča so lepša, razkošnejša. Spremenile so se naše družine in spremenil se je način življenja. Živinoreja je preteklost, prav tako tudi poljedelstvo. Spremembe so hitre, prehitre, da se nanje komaj prilagajamo. Prinašajo mnogo dobrega, pa vendar ne samo dobro. Zakrbljujoče je upadanje števila domačega prebivalstva in izumiranje nekaterih vasi. Tudi vasi v krajevni skupnosti Tomaj, v katero spadajo Tomaj, Križ, Šepulje,

Utovlje, Grahovo Brdo in Filipčje Brdo, doživljajo preobrazbo. Prav je, da vsaj v spominu ohranimo nekatere njihove značilnosti iz preteklosti.

Ker je ta prispevek dokaj obsežen, v tem prvem delu predstavljam vas Tomaj istoimenske krajevne skupnosti, v naslednji, 83. številki revije pa bodo predstavljene še vasi Križ, Šepulje, Utovlje, Grahovo Brdo in Filipčje Brdo.

Sredi Krasa, ob cesti od Nove Gorice do Sežane, leži na pobočju griča Tabor, visokem 371 m, precej na široko zidana vas Tomaj. Ime vasi je nejasnega izvora. V starejših listinah je različno napisano; Thomai, Thomay, Tomadium, Tomadii in Italijani so ga poitalijančili v Tomadio.

Potniku, ki se pelje po preozki in vijugasti cesti, pritegne pogled vrh griča Tabor, na katerem stojijo velika farna cerkev Petra in Pavla in dve mogočni stavbi nekdanjega samostana šolskih sester. Kdor se povzpne na vrh, mu pogled "Pr'Tabru" zaobjame velik del kraške planote, ki jo obrobља venec nekoliko višjega svetā.

Vas je vpeta na južno in jugozahodno pobočje griča Tabor na nadmorski višini od 320 do 370 m. Tomaj je gručasto naselje s štirimi zaselki, ki jih ločijo vrtovi in njive. Hiše so bile značilne kraške, kamnite in od 19. stoletja okrašene z lepo obdelanimi kalonami, štirnimi in konzolami. Danes so mnoge z modernizacijo izgubile značilno kraško svojstvenost.

Cesta, ki je speljana skozi vas in povezuje Sežano z Novo Gorico, ni stara. Omenja se jo šele okrog leta 1700. Po odhodu Napoleonove vojske, v prvih desetletjih 19. stoletja, so jo razširili in obnovili; tudi zato, da bi z njeno gradnjo omilili strahotno pomanjkanje in lakoto. Cesta je bila poldrugo stoletje široka največ 5 metrov in na obeh straneh obzidana. Sprememba prometnih sredstev in močno povečan promet so terjale njeno modernizacijo. Leta 1956 so podrli zidove in jo razširili, v osemdestih letih 20. stoletja pa asfaltirali... Pred tem so tomajske poti imele povsem druge smeri; proti Štivanu, Raši in Štorjam.

Tomaj je bil starodavno cerkveno središče

Tržaški zgodovinar Kandler domneva, da je bila to prva cekvena občina zunaj tržaškega mestnega obzidja. Tudi prvotno cerkev postavljajo najmanj v 11. stoletje. Tomajski plebani so v različnih listinah omenjeni od leta 1272, ohranjen pa je tudi dokument iz leta 1316, ko je Tomaj postal samostojna plebanija z določenimi farnimi mejami. Obsegala je naselja: Tomaj - Thomai, Križ - Cruce, Šepulje - Xipulan, Kazlje - Caslan, Utovlje - Ottoglan, Dobravlje - Dobragna, obe Brdi - duabus Bradia, Dutovlje - Dotoglan, Godnje - Godignian, Kreplje - Crepeglian, Avber - Alber, Kopriva - Chopriva, Brje - Breina, Skopo - Skop, Krajna vas - Crayhavas, Ponikve - Ponicha, Gradnje - Gradina, Sežansko Gradišče - Gradische, Šmarje - Lisovac oziroma Sv. Marija v Leškovju, Vrhovlje - Vorcoglian, Repentabor - S. Maria Reyphen, Voglje - Voglan ter vasi Ternovica in Sragan, ki ju ni več.

Tomajski župniki, kakor se jih imenuje od leta 1463, ko je prišla tomajska župnija pod patronat devinskih grofov, so imeli visoke cerkvene funkcije. Kar štirje so bili plemiškega rodu, nekateri pomembni pisci in javni delavci. Tomaj je bil sedež dekanije od leta 1864. Ta je obsegala območje nekdanje velike tomajske župnije in tudi Sežano ter Povir. Tomajska fara se je postopoma manjšala. Najprej (leta 1463) je izgubila Sežano in Šmarje, nato (1856) Repentabor in (1864) Avber ter šele leta 1947 Dutovlje, Koprivo in Skopo s pripadajočimi vasi. V obsegu župnije je bilo do 22 cerkvā, medtem ko jih je Valvasor leta 1689 opisal 19.

Farna cerkev (levo) in cerkev Device Marije v Britofu, pogled s ceste Nova Gorica-Sežana

V Tomaju so bile skoraj 400 let kar tri cerkve. Najstarejša, najverjetneje iz 10. ali 11. stoletja, je stala v obzidju tabora, kjer je sedaj nekdanje samostansko dvorišče, in ne, kot navajajo nekateri viri, kjer je sedanja farna cerkev. Porušili so jo pred nekaj več kot sto leti (1894).

Sedanjo farno cerkev so začeli graditi leta 1637 in to v obsegu, v kakršnem je sedaj. Poslikal jo je leta 1928 Tone Kralj. Stopnišče in obeliske pred farno cerkvijo je leta 1930 sklesal domačin Peter Rože. Poleti 1949 se je po dolgotrajnem deževju podrla piramida zvonika, ki obnovljen niti malo ne dosega lepote in višine prejšnjega. V cerkvi pod prezbiterjem je grobnica tomajskega župnika Klapšeta (1732-1772), nabožnega pisatelja in graditelja cerkvâ v Krepljah, Skopem in v Krajni vasi. Za cerkvijo pa je nagrobnik župniku Urbanu Golmajerju, ustanovitelju zavoda šolskih sester in utemeljitelju kraškega vinarskega društva v Tomaju.

Starejša od sedanje farne cerkve je cerkev Device Marije v Britofu, na parceli nekdanjega pokopališča. Tam je več nagrobnikov iz 18. in 19. stoletja, med njimi tudi nagrobnik politiku in poslancu Antonu Černetu (1813-1891). V cerkvi je grobnica Elija Garzarollija, plemiča iz Senožeč, ki je kot tomajski župnik in generalni vikar (1640-1661) to cerkev dozidal in obnovil. Pod zvonikom pa je nagrobnik prvemu tomajskemu dekanu in dekanijskemu šolskemu nadzorniku Antonu Ukmarju, ki je dozidal in obnovil župnišče. Na tem pokopališču je pokopan tudi Pavel Knobl, tomajski učitelj in glasbeni delavec, pesnik, ki je leta 1801 izdal prvo slovensko samostojno zbirko posvetnih pesmi. Umrl je v Tomaju leta 1930.

Ob poti proti pokopališču stoji Kosovelova domačija, naš kraški kulturni hram, kjer ima največji pesnik Krasa Srečko Kosovel svojo spominsko sobo. Njegova spominska plošča je tudi na pročelju osnovne šole, kjer je ta kraški velikan preživel svoje otroštvo in mladost. Na nekdanji kaplaniji pa je postavljena spominska plošča pesniku in duhovniku, domačinu Albertu Miklavcu.

Oba ta dva kraška pesnika počivata na tomajskem pokopališču. Tam je tudi nekaj nagrobnikov. Spominjajo na ljudi, ki so bili pomembni kulturni in narodni delavci. Naj omenim predvsem župnika Matijo Silo (1840-1925), kronista in zgodovinarja, pobudnika ustanovitve vaškega kulturnega društva in tomajske Hranilnice in posojilnice, župnika in apostolskega administratorja ter narodnega delavca, kronista in učitelja orgljanja Albina Kjudra (1893-1979) ter grob šolskih sester..!

Tomaj je bil tudi šolsko središče

Imena učiteljev, ki so znana vse od leta 1700, pričajo, da so do konca 18. stoletja poučevali kaplani Bratovščine rožnega venca, nekaj časa župnjski kaplani in od leta 1830 učitelji laiki. Šolska stavba, enkrat prezidana in enkrat dozidana, je na istem mestu že od leta 1660. Tomaj je bil poznan tudi po zavodu šolskih sester, ki ga je dal sezidati leta 1894 tomajski dekan Urban Golmajer na vrhu griča na razvalinah nekdanjega tabo-

Kosovelova domačija v Tomaju

ra. Od konca 19. stoletja do sredine 20. stoletja sta tako v Tomaju delovali dve šoli - deška državna in dekliška - v samostanu, kjer je bila tudi daleč naokrog znana gospodinjska šola. Deset let (1949-1959) je bila v vasi nižja gimnazija z dijaškim domom.

Na hrbtu griča Tabor je bilo prazgodovinsko naselje, o čemer pričajo ledinsko ime Gradišče, ostanki obzidja in številne najdbe, ki dokazujejo poseljenost najmanj od 800 let pred našim štetjem. Ledinsko ime Pr'Tabru, deloma ohranjeni stolp, viden z vzhodne strani, in risba, ki je nastala po pripovedi, so materialne priče o mogočni utrdbi Tabor z visokim obzidjem in s šestimi obrambnimi stolpi. Znotraj obzidja pa je bila nekdanja farna cerkev.

Od davnine so bili na tem območju razviti poljedelstvo, vinogradništvo in živinoreja. Podlaga za vse te panoge kmetijstva je izredno ugodno podnebje in rdeča zemlja jerovica, bogata na železovem oksidu, ki ji je dal osnovo tomajski apnenec, posebna varianta lipiškega apnenca z bituminoznimi črnimi progami ter kroglicami pirita - železne žveplaste rude.

Prve popise o kmetijskih kulturah dajejo urbarji (1492), ki so za to območje določali kot glavni dajatvi pšenico in vino teran, ter cerkveni milodari (1624), ki kažejo na gojenje tudi drugih kultur: pirjenice (pire), prosa, lana in oljk. Valvasor (1689) pa poudarja, da je tu tudi obilo sadja. Podatek iz prvega katastra 1827 navaja, da je na 82 kmetijah 300 glav goveje živine, od tega 97 delovnih volov in še 7 konj, 19 oslov, 321 ovac ter 82 prašičev. Sedaj gojijo na tem območju v glavnem vinsko trto, ki daje odličen kraški teran. To, po deležu alkohola lažje vino velja za zdravilno zaradi vsebnosti mlečne kisline in večjih količin železa.

Nekdaj je bilo tod razvito kamnoseštvo. Tomajski kamen uvršča Valvasor (1689) med najlepšega na Kranjskem. O tem priča nekaj opuščeni kamnolomov, imenovanih jave. Bili so v Markovcah, v Prekhribu in v Zagrižah, kjer je kamnolom deloval do leta 1964. Sedaj je v vasi kamnoseška in restavratska delavnica.

Prvi popis hišnih gospodarjev najdemo v devinskem urbarju iz konca 15. stol. V vasi ni bilo nobenega svobodnjaka. Vse domačije so bile podložne, večina devinski gosposki, le štiri goriški gospodi in nekaj tomajskim cerkvam. Po dajativah je razvidno, da so prevladovala enako velike cele kmetije; le nekaj je bilo polkmetij. Bajtarjev ni bilo. Razslojevanje se je začelo šele sredi 19. stoletja, po zemljiški odvezi, ko so se začele nekatere kmetije zadolževati in propadati, druge pa bogateti.

V Tomaju je izpričana neprekinjenost naselitve in kontinuiteta s staroselci. Kdaj se je začelo razvijati naselje zunaj Gradišča na pobočju griča, ni znano. Stari pisci omenjajo Tomaj kot veliko lepo vas. Za današnje pojmovanje pa vas ni velika. Zapis v devinskem urbarju iz leta 1494 navaja 20 devinskih kmetij in 4 goriške kmetije. Ker je bilo tudi nekaj cerkvenih kmetij, ocenjujemo, da je bilo takrat kakšnih 30 kmetij. V prvih farnih matricah iz leta 1624 je omenjenih 60 družin, v prvem katastru iz leta 1832 pa 82 domačji, medtem ko je bilo leta 1961 83 domačij. Konec dvajsetega stoletja se je število hiš približalo stotim, danes pa je v vasi okrog 130 hišnih števil, vključno z novim zaselkom pri Maceli.

Število prebivalcev je doživljalo večjo dinamiko

V Tomaju je bilo leta 1821 438 prebivalcev, leta 1869 je bilo 530 prebivalcev in leta 1900 579 prebivalcev. Število je še naraščalo; leta 1919 jih je bilo 618, največ, kar 730, pa jih je bilo leta 1931. Od takrat število prebivalcev vztrajno pada. Leta 1953 jih je bilo še 376, leta 1971 323, leta 1981 komaj še 303. Skromno je narastlo s priseljenci v novem zaselku, tako da so leta 1991 našli 380 prebivalcev. Toda število "starih" Tomajcev še vedno upada.

Od prvih znanih popisov gospodarjev v devinskem urbarju iz leta 1492 so se ohranili do nedavnega štirje priimki: Petelin, Škerl, Štoka in Učman. Od prvih zapisov v matičnih knjigah iz leta 1624 pa se je večina vpisanih priimkov ohranila kot hišna imena. Najpogostejši priimki so bili: Černe, Slavec, Štoka, Rože in Šonc. Dotoka prebivalstva od drugod skoraj ni bilo. Priimki so se večinoma selili po vasi le iz hiše v hišo. Tomajci niso imeli do konca 18. stoletja velikih možnosti za izbiro nevest in zetov v sosednjih vaseh, kajti fevdalno pravo je določalo, da sta mož in žena lastnika istega fevdalne gospoda. Tako ni bilo dileme, čigavi so potomci.

Vasi velike tomajske fare so pripadale različnim fevdalnim gospostvom. V 18. stoletju so pod Devin spadale deloma še Šepulje, Godnje, Skopo, Krajna vas, Voglje, Col in Repentabor; pod žabeljsko gospostvo so spadale Dutovlje in Kreplje; pod gospostvo Završje (Petači) so spadale Kazlje, Sežana, Šmarje in deloma Vrhovlje; pod rihemberško gospodo so spadali Križ, Dobravljje, Avber, Gradnje, Ponikve, Utovlje in Grahovo Brdo; pod Štanjel pa so spadale Brje in Kopriva.

Tako se stari Tomajci niso žlahtali ne z Dutovci in ne s Kržani.

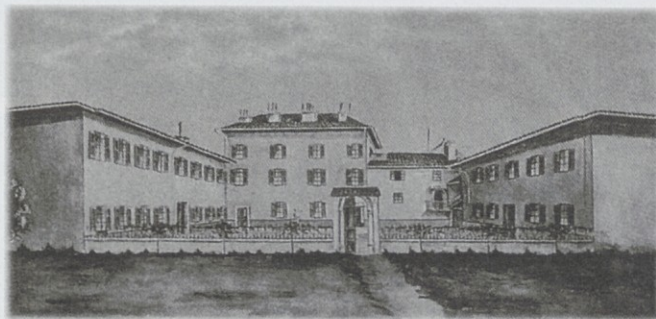
Prebivalci Tomaja in okolice so večkrat menjali svoje gospodarje. Kdo je gospodaril na tem ozemlju, moremo zanesljivo navesti za obdobje, odkar se piše zgodovina. Pod Rimljani so bili ti kraji približno 500 let, (1. stoletje p.n.št. do 4. stoletja n. št.). Po 200 let trajajočem nemirnem obdobju so tod več kot 250 let gospodarili Bizantinci (535-788), naslednjih 250 let je to področje spadalo neposredno pod frankovsko oblast (788-952). Za kratek čas so Tomajci pripadali Veliki Karantanji (952-1028). Pod oglejskimi patriarhi, ki so bili frankovski vazali, so bili več kot 250 let (1028-1284). Nato so bili nekaj več kot 40 let pod goriškimi grofi, ki so leta 1350 Tomaj podarili devinskim grofom - vazalom oglejskih patriarhov, nato pa so bili pod Habzburžani, ki so postali avstrijski cesarji.

Pod devinskim gospostvom je bil Tomaj 523 let. Od leta 1848, ko so se Tomajci rešili tlačanstva, pa vse do propada Avstroogrske (leta 1918) je Tomaj spadal pod sežansko glavarstvo in Goriško deželo. Italijani so vladali Tomaju 25 let (1918-1943), pod nemško zasedbo in ilegalno oblastjo OF smo bili Tomajci dve leti (1943-1945), pod zavezniško anglo-ameriško vojaško upravo tudi dve leti (1945-1947), v okviru SFR Jugoslavije je bil Tomaj 44 let, v samostojni državi Republiki Sloveniji pa smo Tomajci od leta 1991.

Vas je imela ves čas tudi svojo samoupravo

V obdobju svobodnih članov vaše skupnosti so ji načelovali voljeni predstavniki soseske. V času fevdalizma so vasi načelovali najprej voljeni župani, po kmečkem uporuh leta 1713 pa po grofu imenovani župani. V župo Tomaj so spadale tudi Godnje. Po padcu fevdalizma so župane spet volili, toda le do italijanske okupacije. Pod Italijo je imel Tomaj kot najnižji upravni organ županstvo (municipio), ki je obsegalo tudi Avber. Načeloval mu je podestà, župan v italijanskih manjših mestih (op. uredništva). Po končani vojni v letih od 1947 do 1952 je bil v Tomaju sedež krajevnega ljudskega odbora, sedaj pa je tu le sedež krajevnne skupnosti Tomaj, ki obsega vasi: Križ, Šepulje, Utovlje, Malo Brdo ali Filipčje Brdo in Veliko Brdo ali Grahovo Brdo.

Kratek opis in predstavitev krajev tomajske krajevnne skupnosti kaže naglo spreminjanje razmer in življenja v teh kraških vaseh in zaskrbljujoče upadanje števila prebivalcev kljub novim gradnjam in priseljevanju. Škoda, da tudi ta del Krasa s svojimi lepotami in naravnim bogastvom postaja demografsko ogroženo območje in da stare domačije prehajajo v last tujcev. Tomaj, ki je nekdaj veljal za kulturno središče Krasa, se lahko ponaša bolj s svojo preteklostjo kot s sedanostjo. To opozarja, da bo treba nekaj storiti, če hočemo, da naši rodovi ostanejo na tej zemlji, ki so jo z veliko ljubeznijo obdelovali in s krvjo branili naši predniki!

Samostan v Tomaju, kjer sta delovali dve šoli - deška in dekliška.

Viri

- Arheološka najdišča Slovenije, SAZU, DZS, Ljubljana 1975
 Bratina, Patricija, Zaščitna arheološka izkopavanja prazgodovinska gradišča v Tomaju, Poročilo izkopavanj 1994, Tipkapis, Zavod za ohranitev naravne in kulturne dediščine Nova Gorica
 Das Land Goerz und Gradisca, Carl Freiherr, Wien 1873
 Enciklopedija, Mladinska knjiga, Ljubljana
 Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, 634, Regesten Gorz, I, 152.
 Grafenauer, Bogo, Zgodovina slovenskega naroda II, Ljubljana 1965
 Grafenauer, Bogo, Zgodovinska slovenskega naroda I
 Humar, Joško, Vaška samouprava v Goriški grofiji od 16. - 18. st., Primorska srečanja 227/2000, str. 197 - 198
 Izvestja muzejskega društva za Kranjsko II, Ljubljana 1892 in 1899
 Kjuder, Albin, Tomaj, Zgodovinska zrna, 1. knjiga, Rokopis (1 - 300), Župnijsko Tomaj
 Kjuder, Albin, Zgodovinski mozaik Primorske. Tomaj 1956 - 1960, Tipkapis, Župnijsko Tomaj
 Kjuder, Albin, Tomaj, Knjiga 2,3,4, in 5. Rokopis, Župnijsko Tomaj
 Kos, Milko, Urbarij Slovenskega Primorja II del, SAZU, Ljubljana 1954
 Kos, Milko, Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. st., Ljubljana, Slovenska Matica 1955
 Krajevni Leksikon Slovenije, Ljubljana, Državna Založba Slovenije 1968
 Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana, DZS 1995, str. 604
 Kras, pokrajina, življenje, ljudje, Ljubljana 1999
 Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien MAGM 36, 1906, str. 140, 141
 Marchesetti Carlo, I castellieri preistorici di Trieste e della Regione Giulia, Trieste 1903, ponatis 1981
 Marušič, Branko, Slovanske in neke zgodnje srednjeveške najdbe v Istri, Arheološki vestnik, Ljubljana 1955, str. 97
 Metlika, Rafaela, Gradivo za šolski muzej, Tomaj 15. decembra 1951, Rokopis, Slovenski šolski Muzej, Ljubljana
 Mitteilungen der Anthropologische Gesellschaft in Wien I. 1906, str. 140
 Mitteilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale I. 1899, str. 25, 94 in 1906 str. 177
 Od Tomaja do Trsta, Gorica, Goriška Mohorjeva Družba 1958
 Operato dell'Estimo Castrale Della Comune Censuaria di Tomaj, Sežanski politični okraj, Goriško okrožje, 18. Marca 1830
 Popis prebivalcev, gospodinstev in stanovanj leta 2002, Statistični urad Republike Slovenije v Ljubljani
 Rutar, Simon, Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Zgodovinski opis, Gorica 1893, Faksimile Nova Gorica 1997
 Rutar, Simon, Prazgodovinska in rimska razkopavanja po Slovenskem I. 1889, Letopis Matice Slovenske za leto 1890, Ljubljana 1890
 Seznam Rožacke posesti iz konca 15. stol. Gradivo za zg. SI III str. 151
 Sila, Matija, Od kod ime Tomaj, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, Ljubljana 1899, str. 37, 38
 Sila, Matija, Trst in okolica. Zgodovinska slika, v Trstu, 1882
 Šola v Tomaju, Raziskovalna naloga učencev, Tipkapis, Slovenski šolski Muzej, Ljubljana
 Valvasor, Janez Vajkard, Die Ehre des Hertzogthums Crain, 1689
 Valvasor, Janez Vajkard, Slava vojvodine Kranjske, Prevedel, izbral in razložil Mirko Rupel, Ljubljana, Mladinska knjiga 1977
 Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba 1979

Skupnost Srečanje

ZA MLADOST BREZ DROG

Klelija Potokar

Tebi, tankočutni človek, ki te žalosti, da je toliko novic o zlu, bi rad povedal kratko in preprosto zgodbo o dobrem. Moja zgodba ni informacija, temveč je razmišljanje o vsakdanjem obupu. Nečloveško in nepošteno bi bilo, če bi ga morali nositi sami. Tudi tvoje je, pripada ti tako kot sonce in letni časi. Bedeli smo namesto tebe in zdaj te kličemo od daleč. Nisi še nikoli pomislil na svet človeka, ki ga pozdraviš, ne da bi ga videl? Na žalost, ki jo vsak večer puščaš za svojim hrbtom? Na lakoto po ljubezni, po razumevanju, po življenju, ki hodi naokoli po tvojih ulicah, v tvojem mestu? In vendar, tvoje srce je uho tistega drugega tebe, človeka, kakšen bi rad bil, a marsikdaj nisi. Naša dogodivščina se začneja tam, kjer ti odnehaš, kjer ustaviš svoj korak nepotešenega človeka. Obupani, ki govori temu tvojemu srcu, pozna vse ustanove, ki jih družba velikodušno ponuja, in vendar še vedno išče človeka, še vedno išče ljubezen. Išče nekoga, ki bi bil zmožen razumeti tesnobo umirajočega človeka. V ta pristan upanja, ljubezni vsak dan pripluje človekovo mučeništvo. Mučeništvo, za katero ni prostora v socioloških statistikah in ki s svojim trpljenjem pripravlja zaton našega sveta, medtem ko se ta postavlja s svojimi privlačnostmi. Prav zaradi tega dejanja, ljubezni ljudi, kot si ti, krik samomorilca v noči ne zmoti sna tvojih otrok, da jih ne bi prehitro prebudil v življenje, ki jim bo dajalo mnogo udobja, a vedno manj ljubezni. In jutri te bodo tudi oni vprašali, zakaj.

Če si kdaj v življenju že izkusil strah pred današnjim dnem, negotovost jutrišnjega dne, tesnobo samote, ne misli, da je teh neprijetnosti že konec. Če ti v življenju še nihče nikoli ni dal miline prijateljstva, topline ljubezni, ne misli, da je tudi tebi prepovedano, da bi doživel prijateljstvo in ljubezen.

V tem času, ki ne pozna več dneva, noči, poletja, novega leta, zadnjega dne, sončne nedelje, obstajajo ljudje, ki poslušajo, vsak dan in vsako noč, s tesnobo v srcu; so še drugi, ki kličejo, obupani: opraviti hočejo s tem odvrtnim svetom, obstajajo osamljeni, ostareli, razbite družine, zapuščeni otroci, odtujeni ljudje, homoseksualci, alkoholiki, uživalci drog, ljudje s ceste, ljudje v stiski, potrti. Mi pa samo gledamo val črnine, ki se dviga in poplavlja, in čakamo na odgovor ljubezni na tej isti cesti. Skupna nam je ljubezen do življenja.

Človek je sit čakanja, prošenj, sprenevedanja, besed, prevar, zatiranja. Človek hoče kaj, takoj. Revez, kadar je sam in obupan, je sam in ostaja sam v svojem mestu iz kamna. Ustavi se in pomisli za trenutek. Pomisli na človeka! Kaj si naredil, da bi svetloba bila v njem? Prosim te, poslušaj v imenu človeka, stori kaj! Verjemi mi: lahko storiš.

Don Pierino

V Vremski dolini, nedaleč od reke Reke, že sedem let deluje don Pierinova komuna Skupnost Srečanje. Zavod Pelikan Karitas je dal pobudo županu občine Divača Matiju Potokarju že v januarju letos, da bi v maju potekala na Krasu dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«. Župan je to pobudo podprl in povabil k sodelovanju še ostale sosednje kraške občine Komen, Sežana, Hrpelje-Kozina, Pivka in Ilirska Bistrica.

V Vremskem Britofu je bil v Skupnosti Srečanje, kjer mladi fantje preživljajo svoj vsakdan, dan oprti vrat z naslovom »Pred menoj je novo življenje«. Petindvajsetega 25. maja zvečer je bila v športnem centru v Famljah v Vremski dolini osrednja dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«. Bil je lep glasbeno-športni večer, z veliko udeležbo mladih, ki so tekmovali v raznih športnih panogah, sodelovali pa so tudi fantje iz komune Skupnost Srečanje iz Vremskega Britofa. Prireditve so se udeležili župani občin, v katerih je potekala dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«, in športniki Miro Cerar, Peter Mankoč in Matjaž Markič. Slavnostni govornik je bil župan občine Divača Matija Potokar. Glasbeno-športno prireditev je obiskalo veliko ljudi. Glavni namen tega osrednjega glasbeno-športnega večera je bil vsekakor doživeti ga v duhu fantov Skupnosti Srečanje iz Vremskega Britofa, ki se trudijo zaživeti na novo. Desetega junija pa je bil v cerkvi Marijinega Vnebovzeta v Vremskem Britofu »Festival družine«.

Vse majske dobrodelne prireditve »Za mladost brez drog«, ki so potekale v številnih občinah na Krasu, so bile name-

Stavba komune "Skupnost Srečanje" v Vremskem Britofu. Hiša je pred sedmimi leti razpadala. Fantje iz komune so jo popravili in uredili tudi vso njeno notranjost. Ljudi Vremske doline njihova prisotnost ne moti! - Fotografija: M. Potokar

Skupinska fotografija najbolj zaslužnih za uspeh dobrodelnih prireditev "Mladost brez drog - maj 2007" na Krasu. Fotografija - E. Mihalič

njene osveščanju ljudi o možnostih, ki jih ponuja Skupnost Srečanje v Vremskem Britofu pa tudi v drugih komunah v Republiki Sloveniji. Predvsem pa so bile namenjene osveščanju mladih o problemih zaradi uživanja mamil, kar je tudi pri nas velika in boleča tegoba, lahko bi jo imenovali »kuga« sodobnega časa, ki jemlje predvsem življenja mladih ljudi.

Mladi se velikokrat znajdejo pred pomembno življenjsko odločitvijo. Mnogi se napačno odločijo: za neiskrenost, nevarnost, neodgovornost, pasti, zablode in preizkušnje ter za drogo... Čez nekaj časa spoznajo svojo zmoto, zato začnejo iskati pravo pot in pomoč. Eno izmed dobrih poti predlaga zavod Pelikan Karitas. Imenuje se Skupnost Srečanje. Skupnost Srečanje je pred 45. leti ustanovil italijanski duhovnik don Pierino Gelmini. Sedaj imamo tudi pri nas šest takih centrov in sicer: Čadrg, Kobilje, Nova Gorica, Razbor (za dekleta), Sv. Trojica v Slovenskih Goricah in Vreme. Skupnost Srečanje slovi po svojem prizadevanju in boju zoper vsakršno odvisnost. To je šola življenja, v kateri se mladi učijo pravih odločitev, odgovornosti, solidarnosti, spoštovanja in sploh življenja brez drog... V njej udeleženci pridobivajo nove vrednote in delovne navade, spoznajo nov smisel življenja. Svojemu življenju dajejo drugačno vsebino. V skupnosti se učijo umetnosti življenja; tako v odnosu do samega sebe (svojega telesa, svoje duševnosti in svoje duhovnosti) kot tudi do drugih: družine in družbe...

Smernik Komuna Skupnost Srečanje - dolina miru. V ozadiju komaj vidna zvonika cerkve Marijinega vnebovzetja pri Vremskem Britofu, poleg katere živijo v prenovljeni zgradbi fantje komune "Skupnost Srečanje". - Fotografija: M. Potokar

Življenje v skupnosti je zahtevno in resno, zato so za vse kandidate oblikovali posebne priprave. Priprave vsebujejo tri stopnje: odločitev za skupnost, razstrupitev telesa (abstinenca) in spoznavanje življenja v skupnosti. Za skupnost se lahko odloči vsakdo ne glede na svoje prepričanje, socialni položaj, narodnost, izobrazbo... Vsak je dobrodošel. Edini pogoji za sprejem v skupnost so abstinenca, poštena in osebna odločitev ter pripravljenost na sodelovanje. Če si tudi ti prepričan, da je v tvojem življenju prišel čas za spremembo, se jim lahko pridružiš!

Zavod Pelikan Karitas
Celodnevni pripravljalni center
Litijska cesta 24, 1000 Ljubljana
Telefon: 01/ 548- 02- 85
e- mail: pelikan@karitas.si

Enota Primorska
Mobilni telefon: 041- 768- 067
e- mail: bertoki@kp.karitas.si

Vir

Gelmini, Don Pierino, 2002: Predlog življenja - Nastanek, zgodovina, razvoj - Skupnost Srečanje, Koper

Klelija Potokar, univ. dipl. sociologinja in učiteljica, Kačiče

Program prireditev - maj 2007, Skupnost Srečanje, »Za mladost brez drog« je potekal ves mesec maj 2007. Obsegal je predavanja v šolah za starše, dijake in učitelje, pisanje spisov otrok na témo o drogah in risanje risb na to témo, ipd. Na osnovni šoli dr. Bogomirja Magajne v Divači je bil 5. maja strokovni seminar »Cerkve, mamila in odvisnost«. Pred osnovno šolo Antona Globočnika v Postojni je skoraj ves dan 11. maja potekala športno-družabna prireditev »Dan mladih - za zdravo življenje«, pred osnovno šolo Srečka Kosovela v Sežani je bila 11. maja na igrišču športno-družabna prireditev »Dan za zdravo mladost«. Sedemnajstega maja je bila v knjižnici Makse Samsa v Ilirski Bistrici predstavitev knjige Ines Kvaternik Jenko »Politika drog - pogledi uporabnikov in uporabnic«. V popoldanskem času je bila na trgu knjižnice Makse Samsa v Ilirski Bistrici predstavitev društva Pot iz Ilirske Bistrice in društva Sviti iz Kopra. V Divači so 18. maja odprli razstavo izbranih likovnih in literarnih del na témo »Za mladost brez drog«. V Krpanovem domu v Pivki je bila 21. maja okrogla miza »Vesela mladost«.

Skupnost Srečanje

ZA MLADOST BREZ DROG

Klelija Potokar

Tebi, tankočutni človek, ki te žalosti, da je toliko novic o zlu, bi rad povedal kratko in preprosto zgodbo o dobrem. Moja zgodba ni informacija, temveč je razmišljanje o vsakdanjem obupu. Nečloveško in nepošteno bi bilo, če bi ga morali nositi sami. Tudi tvoje je, pripada ti tako kot sonce in letni časi. Bedeli smo namesto tebe in zdaj te kličemo od daleč. Nisi še nikoli pomislil na svet človeka, ki ga pozdraviš, ne da bi ga videl? Na žalost, ki jo vsak večer puščaš za svojim hrbtom? Na lakoto po ljubezni, po razumevanju, po življenju, ki hodi naokoli po tvojih ulicah, v tvojem mestu?

In vendar, tvoje srce je uho tistega drugega tebe, človeka, kakšen bi rad bil, a marsikdaj nisi. Naša dogodivščina se začne tam, kjer ti odnehaš, kjer ustaviš svoj korak nepotešenega človeka. Obupani, ki govori temu tvojemu srcu, pozna vse ustanove, ki jih družba velikodušno ponuja, in vendar še vedno išče človeka, še vedno išče ljubezen. Išče nekoga, ki bi bil zmožen razumeti tesnobo umirajočega človeka. V ta pristan upanja, ljubezni vsak dan pripluje človekovo mučeništvo. Mučeništvo, za katero ni prostora v socioloških statistikah in ki s svojim trpljenjem pripravlja zaton našega sveta, medtem ko se ta postavlja s svojimi privlačnostmi. Prav zaradi tega dejanja, ljubezni ljudi, kot si ti, krik samomorilca v noči ne zmoti sna tvojih otrok, da jih ne bi prehitro prebudil v življenje, ki jim bo dajalo mnogo udobja, a vedno manj ljubezni. In jutri te bodo tudi oni vprašali, zakaj.

Če si kdaj v življenju že izkusil strah pred današnjim dnem, negotovost jutrišnjega dne, tesnobo samote, ne misli, da je teh neprijetnosti že konec. Če ti v življenju še nihče nikoli ni dal miline prijateljstva, topline ljubezni, ne misli, da je tudi tebi prepovedano, da bi doživel prijateljstvo in ljubezen.

V tem času, ki ne pozna več dneva, noči, poletja, novega leta, zadnjega dne, sončne nedelje, obstajajo ljudje, ki poslušajo, vsak dan in vsako noč, s tesnobo v srcu; so še drugi, ki kličejo, obupani: opravi ti hočejo s tem odvratnim svetom, obstajajo osamljeni, ostareli, razbite družine, zapuščeni otroci, odtujeni ljudje, homoseksualci, alkoholiki, uživalci drog, ljudje s ceste, ljudje v tiski, potrti. Mi pa samo gledamo val črmine, ki se dviga in poplavlja, in čakamo na odgovor ljubezni na tej isti cesti. Skupna nam je ljubezen do življenja.

Človek je sit čakanja, prošenj, sprenevedanja, besed, prevar, zatiranja. Človek hoče kaj, takoj. Revez, kadar je sam in obupan, je sam in ostaja sam v svojem mestu iz kamna. Ustavi se in pomisli za trenutek. Pomisli na človeka! Kaj si naredil, da bi svetloba bila v njem? Prosim te, poslušaj v imenu človeka, stori kaj! Verjemi mi: lahko storiš.

Don Pierino

V Vremski dolini, nedaleč od reke Reke, že sedem let deluje don Pierinova komuna Skupnost Srečanje. Zavod Pelikan Karitas je dal pobudo županu občine Divača Matiju Potokarju že v januarju letos, da bi v maju potekala na Krasu dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«. Župan je to pobudo podprl in povabil k sodelovanju še ostale sosednje kraške občine Komen, Sežana, Hrpelje-Kozina, Pivka in Ilirska Bistrica.

V Vremskem Britofu je bil v Skupnosti Srečanje, kjer mladi fantje preživljajo svoj vsakdan, dan oprtih vrat z naslovom »Pred menoj je novo življenje«. Petindvajsetega 25. maja zvečer je bila v športnem centru v Famljah v Vremski dolini osrednja dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«. Bil je lep glasbeno-športni večer, z veliko udeležbo mladih, ki so tekmovali v raznih športnih panogah, sodelovali pa so tudi fantje iz komune Skupnost Srečanje iz Vremskega Britofa. Prireditve so se udeležili župani občin, v katerih je potekala dobrodelna prireditev »Za mladost brez drog«, in športniki Miro Cerar, Peter Mankoč in Matjaž Markič. Slavnostni govornik je bil župan občine Divača Matija Potokar. Glasbeno-športno prireditev je obiskalo veliko ljudi. Glavni namen tega osrednjega glasbeno-športnega večera je bil vsekakor doživeti ga v duhu fantov Skupnosti Srečanje iz Vremskega Britofa, ki se trudijo zaživeti na novo. Desetega junija pa je bil v cerkvi Marijinega Vnebovzvetja v Vremskem Britofu »Festival družine«.

Vse majske dobrodelne prireditve »Za mladost brez drog«, ki so potekale v številnih občinah na Krasu, so bile name-

Stavba komune "Skupnost Srečanje" v Vremskem Britofu. Hiša je pred sedmimi leti razpadala. Fantje iz komune so jo popravili in uredili tudi vso njeno notranjost. Ljudi Vremske doline njihova prisotnost ne moti! - Fotografija: M. Potokar

Skupinska fotografija najbolj zaslužnih za uspeh dobrotelčnih prireditev "Mladost brez drog - maj 2007" na Krasu.
Fotografija - E. Mihalič

njene osveščanju ljudi o možnostih, ki jih ponuja Skupnost Srečanje v Vremskem Britofu pa tudi v drugih komunah v Republiki Sloveniji. Predvsem pa so bile namenjene osveščanju mladih o problemih zaradi uživanja mamil, kar je tudi pri nas velika in boleča tegoba, lahko bi jo imenovali »kuga« sodobnega časa, ki jemlje predvsem življenja mladih ljudi.

Mladi se velikokrat znajdejo pred pomembno življenjsko odločitvijo. Mnogi se napačno odločijo: za neiskrenost, nevarnost, neodgovornost, pasti, zablode in preizkušnje ter za drogo... Čez nekaj časa spoznajo svojo zmoto, zato začnejo iskati pravo pot in pomoč. Eno izmed dobrih poti predlaga zavod Pelikan Karitas. Imenuje se Skupnost Srečanje. Skupnost Srečanje je pred 45. leti ustanovil italijanski duhovnik don Pierino Gelmini. Sedaj imamo tudi pri nas šest takih centrov in sicer: Čadrg, Kobilje, Nova Gorica, Razbor (za dekleta), Sv. Trojica v Slovenskih Goricah in Vreme. Skupnost Srečanje slovi po svojem prizadevanju in boju zoper vsakršno odvisnost. To je šola življenja, v kateri se mladi učijo pravih odločitev, odgovornosti, solidarnosti, spoštovanja in sploh življenja brez drog... V njej udeleženci pridobivajo nove vrednote in delovne navade, spoznajo nov smisel življenja. Svojemu življenju dajejo drugačno vsebino. V skupnosti se učijo umetnosti življenja; tako v odnosu do samega sebe (svojega telesa, svoje duševnosti in svoje duhovnosti) kot tudi do drugih: družine in družbe...

Življenje v skupnosti je zahtevno in resno, zato so za vse kandidate oblikovali posebne priprave. Priprave vsebujejo tri stopnje: odločitev za skupnost, razstrupitev telesa (abstinenca) in spoznavanje življenja v skupnosti. Za skupnost se lahko odloči vsakdo ne glede na svoje prepričanje, socialni položaj, narodnost, izobrazbo... Vsak je dobrodošel. Edini pogoji za sprejem v skupnost so abstinenca, poštena in osebna odločitev ter pripravljenost na sodelovanje. Če si tudi ti prepričan, da je v tvojem življenju prišel čas za spremembo, se jim lahko pridružiš!

Zavod Pelikan Karitas
Celodnevni pripravljalni center
Litijska cesta 24, 1000 Ljubljana
Telefon: 01/ 548- 02- 85
e- mail: pelikan@karitas.si

Enota Primorska
Mobilni telefon: 041- 768- 067
e- mail: bertoki@kp.karitas.si

Vir

Gelmini, Don Pierino, 2002: Predlog življenja - Nastanek, zgodovina, razvoj.- Skupnost Srečanje, Koper

Klelija Potokar, univ. dipl. sociologinja in učiteljica, Kačiče

Smernik Komuna Skupnost Srečanje - dolina miru. V ozadju komaj vidna zvonika cerkve Marijinega vnebovzetja pri Vremskem Britofu, poleg katere živijo v prenovljeni zgradbi fantje komune "Skupnost Srečanje". - Fotografija: M. Potokar

Program prireditev - maj 2007, Skupnost Srečanje, »Za mladost brez drog« je potekal ves mesec maj 2007. Obsegal je predavanja v šolah za starše, dijake in učitelje, pisanje spisov otrok na témo o drogah in risanje risb na to témo, ipd. Na osnovni šoli dr. Bogomirja Magajne v Divači je bil 5. maja strokovni seminar »Cerkev, mamila in odvisnost«. Pred osnovno šolo Antona Globočnika v Postojni je skoraj ves dan 11. maja potekala športno-družabna prireditev »Dan mladih - za zdravo življenje«, pred osnovno šolo Srečka Kosovela v Sežani je bila 11. maja na igrišču športno-družabna prireditev »Dan za zdravo mladost«. Sedemnajstega maja je bila v knjižnici Makse Samsa v Ilirski Bistrici predstavitev knjige Ines Kvaternik Jenko »Politika drog - pogledi uporabnikov in uporabnic«. V popoldanskem času je bila na trgu knjižnice Makse Samsa v Ilirski Bistrici predstavitev društva Pot iz Ilirske Bistrice in društva Sviti iz Kopra. V Divači so 18. maja odprli razstavo izbranih likovnih in literarnih del na témo »Za mladost brez drog«. V Krpanovem domu v Pivki je bila 21. maja okrogla miza »Vesela mladost«.

**Razširimo obzorja
čez tesno vaško in tržaško obzidje!**

PRELOMNO LETO 2006 ZA VAS BANI

Pavel Vidau

Na straneh revije Kras je bilo v zadnjih letih že marsikaj napisanega o majhni vasi Bani vzhodno od Opčin ob vznožju hribovitega Kraškega roba, ki obdaja Tržaški zaliv. O življenju in delu vaščanov, o pomembnih dogodkih, o kulturnem delovanju; skratka o življenjskosti te skupnosti. Njene korenine so trdno zasidrane v humusu prejšnjih generacij, ki so veliko postorile za ohranjanje in vrednotenje, obenem za rast kulturnih in prosvetnih dejavnosti v vasi. Prav po zaslugi revije Kras prihajajo tudi takšne male stvarnosti, kot je ta, do širšega kroga ljudi tudi v osrednji del Slovenije.

Lepota in milina kraškega svetâ, ki se rojeva iz medsebojnega sovraštva in ljubezni med kamnom in vodo, se prenaša tudi na človeka, ki na njem živi in vztraja kljub nelahkim razmeram, s katerimi se je moral soočiti v svoji zgodovini za obstanek na tej nerodovitni kamniti kraški zemlji. Ta skrivnostna dežela, na videz pusta kamnita pokrajina, porasla z grmičevjem, skriva v sebi neprecenljive lepote oblikovanosti podzemlja, ki jih ponuja stvarstvo. To občutljivo območje, ne le iz morfološkega temveč tudi iz kulturno-jezikovnega in narodnostnega vidika, kjer se stikata dva različna svetova - latinski in slovanski - na robovih narodnega telesa, je v nekem smislu tudi zrcalo, v katerem odsevata moč oziroma šibkost naroda do lastne identitete.

Pogled v preteklost

Čeravno je naselje Bani razmeroma novejšega datuma, je bilo na tem območju že v srednjem veku naselje z imenom Ligusel. O tem govori arhivska listina, ki se je zaradi poznejših prepisov ohranila do današnjih dni in jo hrani Diplomatski arhiv Mestne knjižnice v Trstu.(1). V njej je opisana sprava, ki je nastala po sporu v zvezi z mejo med tržaško občino in devinskim gospodstvom. V spravi je bil soudeležen kot posrednik tržaški škof Dietamarus, ki je bil

poklican, da določi mejo med sprtima stranema. Spravno listino je napisal mestni notar Voldericus - "v letu Gospodovem 1139; 20. junija v Trstu, v času II. Indikcije. V njej piše, da sta se sprti strani sestali v kraju, ki mu pravijo Licusel, kjer je v bližini tekla kolovozna pot iz Sosljana do Lonjerja. Z vso tehtnostjo domnevam, da je ime kraja Licusel (tudi v oblikah Ligusello in Lagusello ali Ligusel), v pomenu jezero ali kal, ki odgovarja kraju nekje v bližini Banov.

Vas Bani, ki ji domačini pravijo Bane, je novejšega datuma in je nastala v kraju z imenom Busel ali Beše. Tja se je naselil Matija Ban z družino, ki je v naslednjih letih pokazala močan demografski razvoj. Prvi dokument, povezan s tem imenom, nosi datum 10. februar 1619. Ne vemo, od kod je prišel; prve omembe tega priimka so zabeležene v Planini na Notranjskem, v bližini pa na Kontovelu in Proseku.

Stoletje in pol pozneje se naselbina Busel preimenuje v Bane. Prvi zapis o tej spremembi zasledimo v knjigi umrlih openske župnije, ki nosi datum 13.8.1772. - Letos mineva 235 let od tega dogodka. Leta 1773, ko so prvič oštevilčevali hiše in domove, je bilo v vasi 14 družin. Med njimi jih je bilo šest s priimkom Ban, štiri so bile s priimkom Persinovič, tri so nosile priimek Vremec, ena družina pa je bila s priimkom Čuk. Število prebivalstva se je vrtelo od 70 do 80. S priselitvijo iz drugih vasi so se pojavili tudi novi priimki pri Banih. Tako najdemo leta 1774 Tomaža Možino iz Trebč, nato se je leta 1779 priselil še Cerkvenik. Iz Gropade je prišel leta 1784 Ivan Milkovič. Leta 1790 pa je z Opčin prišel Matija Vidau. Na ta način se je vas povečevala in v maju 1796 je štela že 99 prebivalcev.

Podatki popisov in ljudskih štetij

Podatki popisov in ljudskih štetij kažejo na nadaljnji razvoj naselja. Tako je bilo leta 1818 pri Banih 24 hiš s 130 prebivalci, leta 1846 je bilo že 35 domov s 161 prebivalci, leta 1869 je bilo 40 hišnih števil in 183 ljudi, leta 1880 je v 43 domovih živel 215 ljudi, leta 1890 so našli v 49 domovih 211 ljudi, na prelomu stoletja leta 1900 je bilo 52 hiš in 206 prebivalcev, deset let pozneje (1910) pa je bilo 53 družin in 235 prebivalcev. Po prvi svetovni vojni, po prvem štetju pod Italijo leta 1921, so našli 215 ljudi, po drugem štetju leta 1936 je bilo 269 prebivalcev. Prvo štetje po drugi svetovni vojni leta 1951 je pokazalo porast prebivalstva na 308 ljudi. Po povratku Italije v te kraje je prvo štetje leta 1961 pokazalo občuten padec prebivalstva; našli so 277 ljudi. Leta 1971 je bilo pri Banih 262 ljudi, deset let pozneje 249 prebivalcev in leta 1986 241 ljudi.

Med uradnimi podatki in štetjem ljudi v vasi sami so manjše razlike, ker slednje upošteva realno stanje v vasi, medtem ko se uradni podatki nanašajo na podatke, ki jih ima zabeležene občinski urad. Iz zasebnega arhiva izhaja, da je bilo konec leta 1980 v vasi Bani 245 ljudi, devet let pozneje (1989) pa 213 prebivalcev. V tem številu niso všteti ljudje, ki imajo sicer v vasi hišo, a to samo za letovanje v poletnem času... Petnajst let pozneje, leta 2003, je bilo pri Banih 183 prebivalcev. Njihovo število se ni bistveno spremenilo niti leta 2005, ko je bila v vasi ena oseba manj - 182 prebivalcev.

Pogled na vas Bani iz zraka

Z letom 2005 se je začel preobrat

S prodajo stare pralnice in pripadajočih parcel neke-mu gradbenemu podjetju, ki so jo lastniki bili primorani prodati zaradi dolgov, se je pričela gradnja več hiš. Po prostorskih načrtih bo tam šestnajst stanovanj. Že proti koncu leta 2005 so se v komaj dokončana bivališča začele prve vselitve. *Leta 2006 so bila vsa stanovanja že prodana in v njih so ljudje, razen kakšne izjeme, italijanskega jezika.*

Že po prvi svetovni vojni dalje so se v vas Bani priselile posamične družine italijanskega porekla in že od konca druge svetovne vojne in potem ni bilo večjih nihanj v etnični sestavi prebivalstva. Postopno pa se je pričel ta trend spreminjati s ponovnim prihodom italijanske uprave v te kraje konec leta 1954 in se je stopnjeval nekje do osemdesetih let prejšnjega stoletja. Od tedaj dalje, bodisi zaradi staranja prebivalstva, pa tudi zaradi politično-administrativnih odločitev, ki niso dopuščale domačinom možnosti večjih gradbenih posegov na starih domačijah in niti ne gradnje na lastnih parcelah, so mladi pari odhajali iz vasi in si drugod ustvarjali svoja nova bivališča. Tako se je število prebivalcev po eni strani krčilo, po drugi strani pa večalo v škodo prvotnih domačinov. V zadnjem času, z razmahom novih gradbenih posegov in s priselitvijo mestnih ljudi italijanskega porekla, se je etnična slika vasi popolnoma spremenila. Položaj slovenskega življa v vasi se bo s sedanji novimi gradnjami še nadalje slabšal. Tako še ena vas v predmestju Trsta izgublja svojo prvotno identiteto in se spreminja, kot so se spremenili primestni okrajji, ki so bili nekdanj povsem slovenski. In kako bo to vplivalo na nadaljni razvoj dogodkov, povezanih s kulturno-prosvetnim delovanjem domačega društva, bo povedal čas.

Moč upanja

Ob postavitvi še ene kocke v izrisani mozaik vaške stvarnosti Banov se odpira vprašanje o nadaljnjem izpopolnjevanju te, sedaj že obledele slike, ki jo je čas iznakazil in zabrisal, da ni več prav razpoznavna. Bo zmožna ta vas kljub tem spremembam nadaljevati po ustaljenih tirnicah lastne zgodovine, ki so jo gradile prejšnje generacije, ali se bo radikalno spremenila in izgubila svoj prikupni značaj

domačnosti, ki ga je imela do sedaj? Verjetno se pričinja doba globljih sprememb, ki bodo vplivale na trdnost slovenske identitete posameznikov; pa tudi širše gledano na drugih področjih skupnega dela in ustvarjanja v kulturno-prosvetnem okviru. To predstavlja veliko nevarnost za postopno asimilacijo ali stapljanje prebivalstva in s tem izgubo nekdanje podobe Banov kot slovenske vasi.

Skozi veliko težav in ovir, ki mu jih je postavljala danost kraške zemlje, je šel naš človek v svoji zgodovini. Še težje je prenašal vsakovrstno zatiranje režimov in oblasti ter spreminjanje mej, a je kljub temu obstal na tej kamniti domači grudi. S prizadevnostjo in z upanjem se je podajal na pot krmarjenja po tem valovitem, včasih razburkanem morju, ki ga ponuja življenje... Res je, da se ne moremo izogniti zgodovinskim valovom, ki so pogosto preveliki, da bi lahko naše krmarjenje nanje odločilno vplivalo; niti se jim ne moremo izogniti. Lahko pa jih doživljamo aktivno, tudi drzno. Ogroženost in majhnost sta nam lahko spodbuda za ustvarjalnost in podjetnost. Potrebno je le, da razširimo obzorja daleč čez tesno vaško in tržaško obzidje in da pričnemo dojemati širše dogajanje okrog nas tudi z vidika padanja še zadnje mejne pregrade, ki nas ločuje od matične domovine. Vredno se je zamisliti o tej vlogi, ki jo lahko ima - čeravno majhna a vendar aktivna - skupnost, saj zna usmeriti svoj pogled in up v odprte možnosti, ki jih nudi prihodnost...

Opomba

(1) Diplomatski arhiv Mestne knjižnice v Trstu hrani listino sklonca 15. stoletja, ki jo je prepisal Andreas Raviza, takratni vicedomino občine Trst. Dokument je proti koncu 19. stoletja povzel in sam prepisal Pietro Kandler.

Viri in literatura

Arhiv župnije, Opčine
Diplomatski arhiv mestne knjižnice, Trst
Halupca, Enrico, 1993: Ondile čez stari hrib - Poroštvo pri Licuselu
Krajevni leksikon Slovencev v Italiji
Oblak, Marko, 2005: Stare rodbina na Tržaškem, Primorski dnevnik, Trst
Pahor, Samo, 1975: Bani so novejšega datuna, izhajajo pa od Matije Bana, Primorski dnevnik 13.11.1975, Trst

OBISK MLADIH TURISTOV NA KRASU

V zadnjih letih odkrivajo Kras tudi številne družine z najrazličnejših držav Evrope. Poleg uživanja ob naravnih in kulturnih lepotah Krasa si obiskovalci želijo spoznati tudi življenje na Krasu. To velja tudi za najmlajše obiskovalce, ki jih predvsem zanima, s čim se

njihovi sovrstniki na Krasu najraje ukvarjajo v prostem času, kakšne so šole v Sloveniji, kako poteka šolski pouk, koliko in kdaj imajo šolske počitnice itn. Seveda je najlažji in najlepši način za tovrstna spoznanja praktična izkušnja.

Ko je v začetku junija v Kobdilju svoje binkoštnice preživljala pri nas mlada petčlanska družina z Bavarske, so trije njeni najmlajši člani za pol dneva sedli v šolske klopi. Carolina (stara 6 let), Oliver (8) in Jonas (9) skupaj z njihovo gostiteljico Klaro (9) obiskali 4. razred štanjske enote Osnovne šole Antona Šibelje Stjenka, katere razredničarka je Nataša Čotar. Dogodek so za revijo Kras opisali kar učenci...

Razredničarka Nataša Čotar, Oliver, Carolina in Jonas
(od leve proti desni)

“Prvi ponedeljek v juniju so v naš razred prišli gostje iz Nemčije”. (Miha Čigon). Prvo uro so spremljali pouk matematike, potem pa je bila ura medsebojnega spoznavanja s pomočjo vprašanj in odgovorov, ki jih je poskušala po svojih najboljših močeh prevajati njihova mlada gostiteljica.

“Zanimalo jih je, kako poteka učenje v slovenskih šolah”. (Lara B. Kodelja). “Koliko je poletnih počitnic v Nemčiji? Kdaj imajo rojstni dan? Ob kateri uri se začne pouk?” (Klara H. Modic)

Po končani »teoriji« je 4. razred svoje obiskovalce povabil k telovadbi, med katero so se lahko vsi otroci sprostili ob igri in tudi pošteno nasmejali. “Pri športni vzgoji smo se lovili in si vlekli repke. Ti trije otroci so se zelo zabavali”. (Kristina Fon) “Sicer smo imeli bolj igranje kot telovadenje, saj gostje morebiti niso dovolj telesno pripravljeni”. (Urban Cotič).

Po končanem pouku so mladi gostje z Bavarske še malo pokušali šolsko hrano, ki jim je očitno teknila.

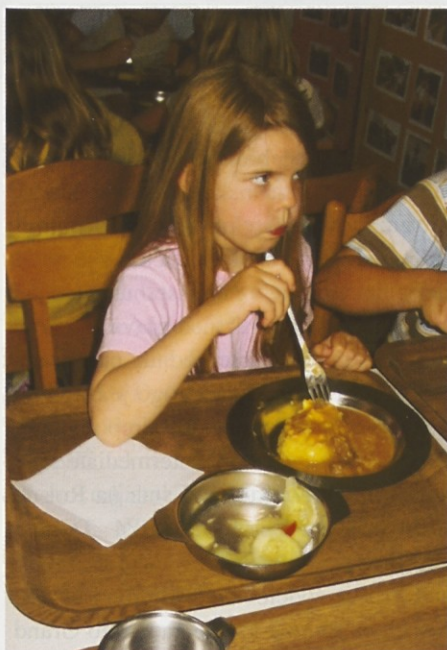
Potem je napočil čas za slovo. »Vsi skupaj smo jim pomahali in zakričali: AVFIDERZEN! (Veronika Bandelli)

Prevajalka Klara in Oliver

Po 'zasliševanju' smo se fotografirali. (Urban Cotič)

"Oh, kako tekne
slovenska
šolska hrana!"
(Carolina Gögl)

»Po kosilu smo se šli ven igrat klavirčke.« (Katja Filipovič)

"Vsi trije so bili zelo zadovoljni, ker so si ogledali eno od slovenskih šol". (Ana Fajdiga).

"Zelo lepo je bilo tisti dan!" (Peter Ščuka)

"Meni je bilo zelo zanimivo, da imajo radi Slovenijo". (Žiga Sorta)

"Najlepši dogodek je bil, ko so rekli, da jim je lepo na naši šoli in da jim je lepo v Sloveniji". (Katja Filipovič)

"Presenečena sem bila, ko sem videla, da so si tukaj učenci v podaljšanem bivanju lahko ogledali DVD, saj v naši šoli sploh nimamo televizorja". (Carolina Gögl)

"Ideja o obisku štanjelske šole je nastala v bistvu zelo spontano. Potem, ko so že sodelovali v likovnem krožku, ki ga enkrat tedensko vodim na štanjelski šoli, so me naši trije mladi gostje vprašali, če bi lahko spoznali, kako v Sloveniji poteka pravi šolski pouk. Po dogovoru z razredničarko 4. razreda gospo Natašo Čotar smo potem določili, da bodo v 3. in 4. šolski uri sedeli v klopi štanjelske šole". (Britta Höschele)

"Z veseljem smo se odzvali Brittinem predlogu. Čas, ki smo ga prebili skupaj, je potekal v zelo prijetnem vzdušju". (Razredničarka Nataša Čotar)

Wayne Channon zmagovalec FEI prostega programa z glasbo

LIPICA JE BLESTELA V SIJAJU MEDNARODNEGA DRESURNEGA TURNIRJA ZA SVETOVNI POKAL

Jasna Božac

Angleški tekmovalci Wayne Channon je na štirinajstletnem žrebci Lorenzo CH v nedeljo popoldan, 17. junija 2007, osvojil s 73,30 % prvo mesto v prostem programu z glasbo v izbirnem tekmovanju, ki se točkuje za svetovni pokal v sezoni 2007/2008. Drugega mesta z 70,6 % se je veselila Belorusinja in stara znan-

ka Lipice Irina Lis na sedemnajstletnem Probleksu. Tretje mesto pa je pripadlo Eleni Sidnevi iz Rusije na petnajstletnemu Artax Condorju RBB z 70,25 % zbranih točk. Wayne Channon in Irina Lis sta bila tudi letošnja finalista tekmovanja za svetovni pokal v Las Vegasu v ZDA.

Na letošnjem turnirju je sodelovalo 63 konjev iz devetnajstih držav, kar je pomenilo za Lipico rekordno število udeležencev. Prvič je organizatorica turnirja Kobilarna Lipica razpisala v okviru mednarodnega tradicionalnega tekmovanja tudi mednarodno tekmovanje v dresurnem jahanju za mladince, v katerem smo videli nekaj prvovrstnih nastopov in razveseljive nastope dveh članic KK Lipica - domačink Simone Premrl in Monike Meden. Obe tekmovalki sta že dosegli kvalifikacijsko normo za nastop na letošnjem evropskem prvenstvu za mladince med 10. in 15. julijem v nemškem Nusslochu in sta v Lipici s svojimi nastopi potrdili dobro pripravljenost za udeležbo na EP.

Zmagovalka vseh treh mladinskih tekmovanj v Lipici in tako najboljša mlada tekmovalka turnirja v Lipici je postala odlična nemška zastopnica Jill de Ridder na westfalski kobili Euphrosyne 2. Je hči svetovno znanega jahalnega para iz Aachna Simone de Ridder (tekmovalke nemške zlate olimpijske ekipe iz Sidneya) in Tona de Ridderja.

Pod sinjim mediteranskim nebom se je letošnji turnir v Lipici pričel z zmagovalcem v nemškem taboru: Dieter Laugks je bil srečni zmagovalci tekmovanja v nalogi Intermediate II z enajstletnim Meggl's Black Jack, ki je zbral 1354 točk. Podjetje Meggle Gruppe iz Wasserburga je na letošnjem tekmovanju sponzoriralo eno izmed glavnih tekem in sicer Grand Prix. Lastnik podjetja predsednik njegovega nadzornega odbora gospod Toni Meggle s soprogo je bil v tistih dneh dobrodošel gost Lipice in je iz nje odšel prepoln lepih in pohvalnih vtisov... Drugo mesto v nalogi Intermediate II je pripadlo francoski tekmovalki Dominique D'Esme na Roi de Coeur GFD. Tretja je bila ruska tekmovalka Tatiana Miloserdova na Wat a feeling.

V nalogi Grand Prix je sodelovalo štiriindvajset tekmovalcev. Enajst med njimi se jih je prijavilo za tekmo Grand Prix Special in trinajst za FEI Prosti program z glasbo na Grand Prix nivoju. Zmagovalec Grand Prix tekme je prav tako postal Wayne Channon. Na drugo mesto se je uvrstila Elena

Pavel Štemberger

Wayne Channon med ogrevanjem zmagovitega konja Lorenza CH pred svojim nastopom

Wayne Channen je bil tudi najboljši tekmovalac turnirja v Lipici

Sidneva. Tretja je bila Irina Lis. Najboljši slovenski tekmovalac na petnajstem mestu je bil tudi tokrat Igor Maver na trinajstletnem hannoverancu Wiesensteigu. Presrečna zmagovalka Grand Prix Speciala je bila Francozinja Dominique d'Esme. Na drugo in tretje mesto sta se uvrstili avstrijski predstavnici Hannes Mayr na trinajstletni kobili avstrijske toplokrvne reje Ellis in Isabella Willibald na trinajstletnem Willibald's Don Giovanniju.

Najboljši tekmovalac turnirja je tudi tokrat postal angleški tekmovalac Wayne Channon, ki je prosti program z glasbo odjahal brez napake in usklajeno z glasbeno koreografijo. Najboljši domači tekmovalac turnirja je bil Igor Maver, ki je v FEI Prostem programu z glasbo osvojil enajsto mesto.

Organizatorica Kobilarna Lipica je dobila zelo ugodno oceno letošnjega turnirja, saj so pohvale udeležencev in gostov turnirja Kobilarni Lipici kar deževale. Nove postavljene kulise na prireditvenem prostoru, odličen tekmovalni

prostor, prvič predstavljen Live Scoring - ogromen semafor in takojšnje, neposredno objavljane rezultatov na internetni strani so navduševali tekmovalce in goste turnirja. Finalni del nedeljskega tekmovalnega programa za svetovni pokal je neposredno prenašala TV Slovenija, ki je prvič pripravila tudi direktni prenos tega tekmovalnega programa po internetu.

Sodelovanje Kobilarne Lipica in nemškega podjetja Sport Marketing se je pokazalo za zelo smiselno in je bilo pravzaprav prva stopnička v dvigovanju kvalitete in renomeja lipiškega turnirja na mednarodni ravni... Obiskovalci Lipice so v tem času poleg odličnega dresurnega tekmovalnega športa lahko občudovali tudi urejenost kobilarniških objektov, hlevov in oskrbo številne črede lipicanskih konj. Lipica je tudi tokrat blestela kot odlična gostiteljica in organizatorica!

Jasna Božac, glavna sekretarka organizacijskega odbora svetovnega pokala v dresurnem jahanju v Lipici, JZ Kobilarna Lipica

Lipiški jahači so v odmoru med tekmo gledalcem pripravili nastop klasične šole jahanja

Direktor JZ Kobilarna Lipica Matjaž Pust je za dolgoletno sodelovanje pri šolanju konj izročil priznanje Stojanu Moderu

ROŽE IN LJUDJE

Katja Kogej

*Slavček med trnjem
se je zganil
in zapel;
bel cvet divje rože
je zakrvavel ...
Trnje zori
sredi belih puščav.
Kot kaplje krvi
dozoreva mu plod,
na belem groblju
kraških planjav -
tam bo moj kot.*

Srečko Kosovel, Pesem (2)

Sinje zeleni šipek, *rosa glauca*

Danes vemo, da spadajo vrtnice med najstarejše gojene rože. V Aziji so jih namreč gojili že pred pet tisoč leti, fosili z odtisi divjih vrtnic pa so stari okoli petintrideset milijonov let. Stare civilizacije so razlagale, da je lepota vrtnic delo božjih rok.

Zgodbe o nastanku rož

Vrtnice, po slovensko rože, vzgajamo za okras torej že več tisoč let. Italijani jim pravijo "le rose", Angleži "roses", Nemci "gartrosen". Vzgajali so jih že stari Grki, Rimljani in Sumeri. **Stari Grki** so na primer verjeli, da je sojenica Kloto lepo mrtvo nimfo spremenila v rožo, Afrodita naj bi ji dodala lepoto, Dioniz prispeval dišeči nektar, Zeus pa je odpihal oblake, da bi lahko Apolon vrtnico oblił s soncem. Cvet so poimenovali kraljica rož in ga podarili Erosu.

O nastanku kraljice rož, kot jo imenujejo mnogi, so imeli svojo zgodbo tudi **Rimljani**. V Rimu naj bi živela lepa deklica z imenom Rodanta, ki je imela vrsto snubcev, vendar zanje ni kazala pretiranega zanimanja. Ljubezen in želja po njej pa jih je tako gnala, da so podrlı celo vrata njene hiše, da bi prišli do nje. Ta dogodek je tako zelo razjezil boginjo Diano, da je dekle spremenila v vrtnico, njene snubce pa v njene trne.

Ne glede na izvor pa je vrtnica brez dvoma eden najbolj prepoznavnih simbolov ljubezni in lepote. V teh pet tisoč letih, za človeka dolgem obdobju, kolikor vrtnice dokazano vztrajajo ob človeku, so si nabrale veliko prijateljev. Nič

čudnega torej, da so povezane z vsemi platmi človekovega načina življenja, tako tistega vsakdanjega kot tistega prazničnega, in so še vedno prisotne ob vseh treh mejnikih človekovega življenjskega cikla (rojstvu, poroki in smrti).

Posebna zgodba – o burbonkah

Nekaj prav posebnega med vrtnicami so burbonke. Burbonke so vrtnice 19. stoletja in predstavljajo pomemben korak na poti do modernih vrtnic. Ime so dobile po otoku Ile de Bourbon v Indijskem oceanu, ki se danes imenuje Ile de la Reunion. Torej so z Bourboni, francoskimi kralji, povezane le posredno. Zamisel pa je vendarle dopolnilo dejstvo, da so prav na Kstanjevici pokopani zadnji francoski kralji.

Burbonke so nastale s slučajnim križanjem dveh starih sort vrtnic, kitajske *Old Blush* in evropske damaščanke *Quatre Saisons*. V naslednjih desetletjih so jih francoski vrtnarji sicer vzgojili okoli 1500 vrst, vendar se je do danes ohranilo le okoli sto vrst. Na Goriškem smo resnično ponosni, da se lahko pohvalimo z drugo največjo javno zbirko izvornih burbonk v Evropi, ki smo jo zasnovali s pomočjo mestne

Beli cvet šipka

Vrtnica ob starem zidu

občine Nova Gorica in Frančiškanskega samostana, kot poklon mestu vrtnic, na Kostanjevici.

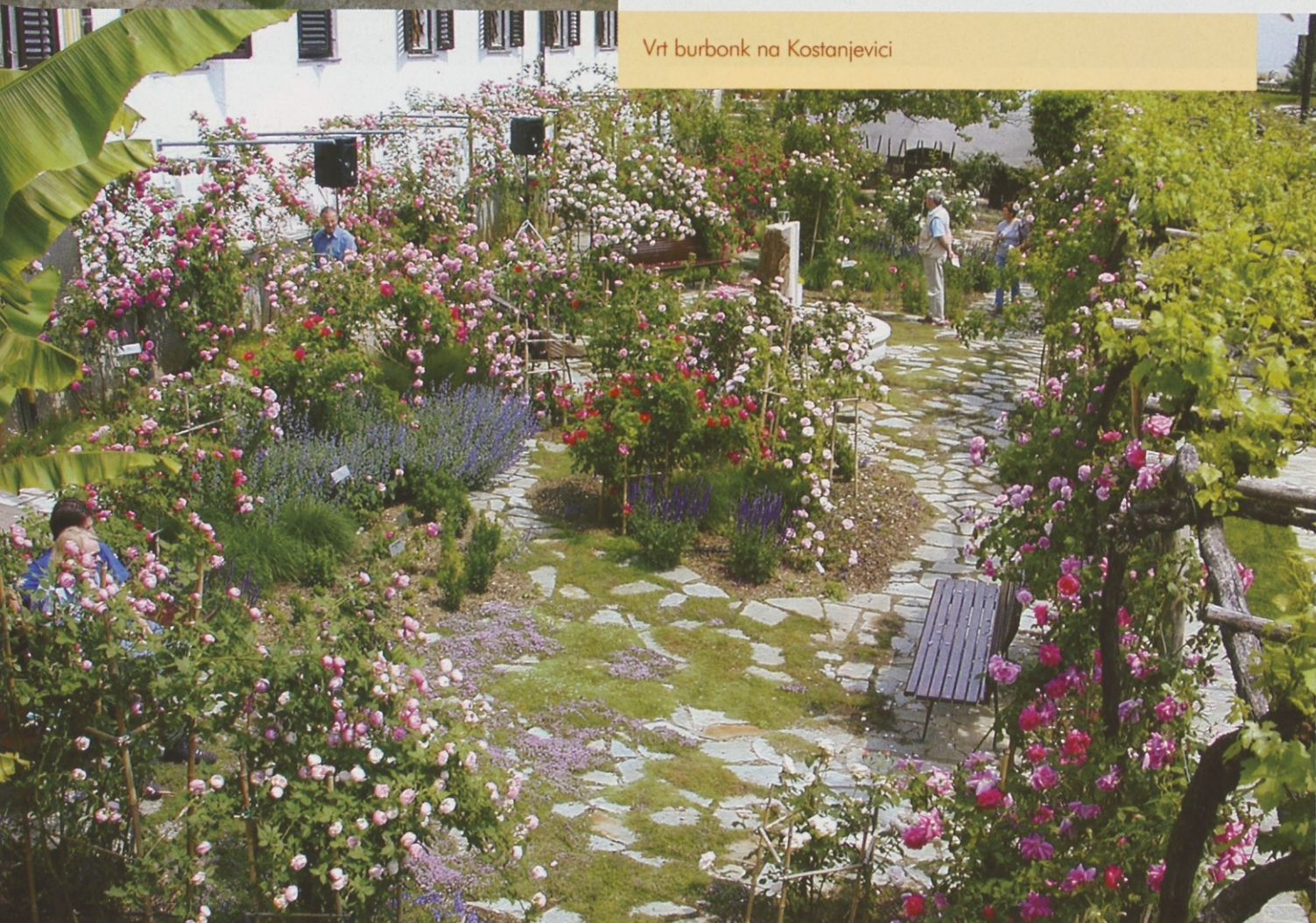
Simbolika rož

Le redkokatera rastlina ima tako bogato simboliko. Razlag je seveda veliko, vendar je splošno znano, da rdeča vrtnica pooseblja ljubezen in strast, rožnata ljubkost, skromnost in plemenitost, bela preprostost, nedolžnost in enotnost ter jasnost misli, oranžna poželenje, rumena prijateljstvo.

Rože kot okras

Vrtnice so predvsem rože, ki nam tisočletja lepšajo prostor, kjer živimo, delamo, počivamo. Če samo pomislimo, koliko vrtnic premorejo številni zasebni vrtovi, pa tudi javne zbirke, rožni vrtovi in rozariji povsod po svetu! V svetu poznamo okoli 50.000 različnih rož, med njimi številne mnogocvetne, čajevke, vzpenjavke, pokrovne, grmaste, miniaturne, debelne in druge, pa angleške, provansalske, burbonke... Gojitelji in zlahtnitelji so s skrbno selekcijo vzgojili mnoge odporne, lepe, raznobarvne in dišeče rastline, ki nam lepšajo življenje. Številne med njimi, kot na primer nekatere burbonke, vrtnice 19. stoletja, so žal že izumrle. V preteklih sto-

Vrt burbonk na Kostanjevici

Slikovita simbioza vrtnice z lovorikovcem

letjih so si jih lahko privoščili le imenitnejši ljudje, lastniki gradov, graščin in podobnega. Danes so vrtnice, tako tiste stare kot moderne, dostopne skoraj vsakomur, z vsem svojim razkošjem oblik, barv in vonjev. Sadimo jih pred hiše, v vrtove, na balkone in terase, neredko pa v miniaturnih lončkih lepšajo tudi notranjost naših bivališč.

Tudi kraške domačije so pogosto krasili različni šipki (v Sloveniji imamo 22 avtohtonih vrst!), pa tudi dišeče stare vrtnice, ki so lepo zaokrožale podobo naselij. Lepa vrtnica, po možnosti starinskih oblik (čeprav moderna po izvoru, zato pa odpornejša), je danes preprosto obvezen del premišljene obnove kraške hiše.

Morda se niti ne zavedamo, dokler zavestno ne začnemo slediti podobam vrtnic, neštetim različicam ornamentov, tako na starih kot sodobnih predmetih. Nekdaj, tudi na Slovenskem, so bile stenske ure, skrinje, zibke, pohištvo in drugi leseni predmeti pogosto poslikani z motivi vrtnic. Tudi rezbarije, slike na steklo, številne vezenine, čipke, tkanine in še marsikakšen uporaben predmet, tudi kamnoseški detajli in štukature v mavcu, pa kovane izdelke je človek polepšal s podobami rož. Danes, še posebno letos, so vrtnice zopet malo bolj moderne kot sicer. Potiski na posteljnini, vzorec na torbicah, motiv pri nakitu, dekoracija na obutvi, poslikava keramike in porcelana - bodisi realistična bodisi abstraktna, letos zopet

srečujemo vrtnice na vsakem koraku in tudi največji svetovni kreatorji se jih ne branijo.

Rože kot navdih

Posebno poglavje so vrtnice v umetnosti, saj so vsekozi pomenile vir navdiha mnogim - pesnikom, slikarjem, skladateljem, arhitektom, plesalcem, kreatorjem... Njihove neštete oblike, plejada prefinjenih vonjav, bogastvo barv pa tudi zanimive zgodbe v zvezi z njimi, in simbolika, ki jo izražajo, že stoletja burijo domišljijo umetnikov vseh narodnosti, po vsem svetu, obeh spolov in vseh generacij, ustvarjalcem vseh vrst; skratka ljudem, občutljivim za njihove čare. In preprostim, belim cvetovom šipka ter njegovim rdečim plodomom je zapel tudi Kosovel.

Rože v kuhinji, kot zdravilo in lepotilo

Vrtnice so od nekdanj uporabljali v kuhinji, predvsem za aromatiziranje različnih vrst peciva. Mojstri različnih rožnih sladice so Arabci, pa tudi Francozi, ki slovijo po dišečih rožnih sirupih, čajih, prelivih, marmeladah in še čem. Zadnja leta so se vrtnice zavihtele v visoko kulinariko - številne jedi z vrtnicami bogatijo jedilnike najboljših restavracij. Barva in okus

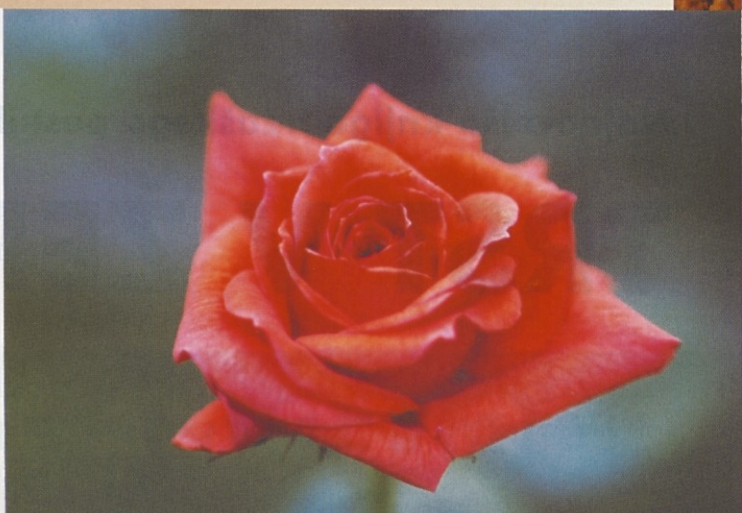
rožnih cvetnih lističev daje jedem poseben, nežen, izjemno prefinjen značaj, ki ga znajo ceniti pravi sladokusci. Slovi tudi rožno olje, navadno iz Bolgarije, Turčije, Maroka ali Indije. To se uporablja tudi kot lepoto in zdravilo, za kozmetične, aromaterapevtske učinke, pa tudi za sproščanje in pomirjanje. Svetovno znani francoski zeliščar Maurice Messegue ima med vsemi cvetlicami najraje prav vrtnice.

Ljubitelji vrtnic

Tudi Slovenci občudujemo rože, tisti najbolj prizadevni pa se srečujemo v Društvu ljubiteljev vrtnic Slovenije, ki že več leti skrbi, da vrtnice približamo čim več ljudem, da z njimi bogatimo naš bivalni prostor, in prirejamo dogodke, ki promovirajo vrtnice in kulturne vsebine, povezane z njimi. Dogodek leta pomeni Festival vrtnic v Novi Gorici, ki se je maja letos, pod pokroviteljstvom družbe Hit, odvil že drugič. Člani društva, ki je včlanjeno v Svetovno zvezo društev ljubiteljev vrtnic, smo zavezani tudi k varovanju starih sort vrtnic. Zato jih še posebej skrbno raziskujemo, zbiramo zgodbe o njih in jih poskušamo varovati pred izginotjem. Prepričani smo, da tudi zapuščene kraške domačije, groblje in pokopališča skrivajo pozabljene rožne zaklade, neločljivi del našega kulturnega izročila. Nam jih pomagajte odkriti?

Besedilo in fotografije

Katja Kogej, univ. dipl. etnologinja in ljubiteljica vrtnic - Nova Gorica

Sladice z vrtnicami

Popek

Burbonka Varietega di Bologna, burbonka leta 2007

Cvet burbonke Mme Periere

Najnovejša knjiga tržaškega pesnika in pisatelja Marka Kravosa

TRST V ŽEPU

POGLED NA ZGODOVINO OD POPKA DOL

Iztok Ilich

Tržaški pesnik in pisatelj Marko Kravos se je v svoji najnovejši knjigi "Trst v žepu - pogled na zgodovino od popka dol" (DZS 2006; zbirka Iz mladih dni) znova prelevil v drobnega fantiča, ki s široko razprtimi otroškimi očmi odkriva skrivnosti življenja. Očarljivo naivno doživlja prebujanje in zorenje v dvakrat tujem okolju: onkraj varnega domačega dvorišča in sredi drugače govoreče in misleče večine. Kljub tudi bridkim izkušnjam ga hudomušnost in vedrina niti za hip ne zapustita.

Čeprav je enaindvajset zgodbic, ki sestavljajo "Trst v žepu" na pogled enostavnih, je Marko Kravos, kot pravi, potreboval kar sedem ali osem let, »da se je naučil preproščine, enostavnosti, zdrave pameti, s katero gledamo na svet, ko segamo odraslemu svetu do popka ...« Njegova besedila spremljajo in dopolnjujejo imenitne ilustracije Kravosovega vrstnika in prijatelja slikarja Klavdija Palčiča.

Iz pogovora urednika Iztoka Iliche z avtorjem, objavljenim na koncu Kravosove knjige Trst v žepu:

Zakaj »Trst v žepu«? In še posebej, zakaj »od popka dol«? To ni samo šala - čeprav zelo radi marsikaj obrnete na smešno plat.

Kot fantič sem imel v žepu frnikole, kamne, svinec, tri žeblje, britvico, vžigalice, oreh, vrvico, krovne zamaške, marelično koščico, martinčkov rep, polžka, školjko. Čemu vse to? Na prvi pogled me je vsa ta prtljaga bremenila in mi trgala žepe: še za robec, da bi si obrisal smrkelj, solze ali krvavi nos, ni bilo v žepu več prostora. Vendar me je prav ta brkljarija delala pomembnega, ker sem imel te stvari rad, in ker sem jih imel rad, so bile moje.

Trst je tudi moj in si ga zato vtaknem v žep: z vso neprebavljivo zgodovino in sprotno samopašno burjo, z vsemi trdosrčnimi kamni, s katerimi so obloženi trgi in palače v njem; z živozelenimi lehami radiča ali zarjavelimi tovornimi ladjami. Prav?! - Pridite torej gledat čuda v mojem žepu! Imejte Trst kot svoje okno, tudi ker tako po svoje žvenketa v Markovem žepu.

Razgled od popka dol pa je v podnaslovu zato, ker mislim, da vsako zdravo oko rado pogleda na tiste dele človeka, kjer je ta nag, gol s svojimi ne-sramnimi stvarmi. Pravzaprav lahko stvari vidimo, ovohamo in otipamo samo z golo kožo. Kdo je že kdaj uščipnil v sivo pamet ali rdečelično srce!

V otroštvu to vsem uspeva, pozneje pa začnemo pri ljudeh in krajih gledati bolj na oblačila, preobleke, maske.

Zvedavi kratkohladeček, ki si v knjigi od zgodbe do zgodbe širi obzorja in nabira buške, je izvrsten opazovalec. Odkriva spremembe v naravi, še posebej ga zanimajo živali. Koliko tega fantiča je še danes v vas?

Seveda sem isti, ne morem postati maršovec. Zato lahko pridelam in spravim v shrambo svojih knjig zgodbe o Brvincu - mravljinu ali o zajcu zvitorpcu in modri oslici. V mojih pesmih in zgodbah je veliko perja, kosmatincev in zelenja iz mojega otroštva. Ob tem pa tudi zgodbe v knjigi Trst v žepu poudarjajo, da ne jemljite čisto vsega zares: ne zato, ker se tudi mi, od Sv. Ivana, radi kdaj lažemo, ampak zato, ker je svet zabaven prav zato, ker ga lahko pogledamo z druge strani. Včasih ga je treba postaviti celo na glavo, in se mu smejati, smejati. Pisatelji sploh pišemo in živimo od domišljije – ali od sanj, kako bi bilo na svetu to ali ono bolj po našem okusu.

Tukajšnje zgodbe, ki zajemajo dobro desetletje, od vašega rojstva do leta 1954, niso običajni literarni spomini, se pravi pogledi z razglednega stolpa odraslega človeka, človeka z življenjskimi izkušnjami na otroška leta. So vrnitev v tiste zgodnje čase, ko se vse dogaja prvič, opisane tako, kot jih je videl in dojemal občutljiv in nadvse zvedav otrok.

Ilustracije Klavdij Palčič

Marko Kravos

Trst v žepu

Tako je! Pravzaprav so povedane tako, kot vidi svet dojenček, potem fantič, na koncu pa mali mulo - mulc. Zato je slovenščina marsikje manj "pravilna", pogovorna, kdaj pa kdaj obarvana s tržaškim narečjem. Tak jezik je za malega Marka tudi edino resničen, edino možen. Čeprav so zgodbe enostavne, sem rabil veliko let, sedem ali osem, da sem se naučil preproščine, enostavnosti, zdrave pameti, s katero gledamo na svet, ko segamo odraslemu svetu do popka. Ampak tam in takrat se pravzaprav kuje jutrišnji svet, mar ne?

Še enkrat pa bi poudaril, da moja slovenščina v črticah ni po pravopisu. Za fantiča je pravi, živi jezik lahko le pogovorni.

Iztok Ilich, urednik in publicist - Ljubljana, Štanjel

Izmed enaindvajsetih zgodb iz Krasovsove knjige Trst v žepu smo za bralce revije Kras na naslednji strani izbrali avtorjevo otroško izkušnjo z muhami in komarji...

Tržaški pesnik in pisatelj Marko Kravos iz Sv. Ivana nad Trstom

Najnovejša knjiga tržaškega pesnika

Marko Kravos

Cirkus z muhami in komarji

Z mamo v barkovljah, 1946

Tržaški pesniki leta 1975
pred Založništvom tržaškega tiska - Primorskin dnevnikom.
Od leve: Marij Čuk, Ace Mermolja, Marko Kravos
in Miroslav Košuta

Pramen sonca se je prebil skozi polknice in gre poševno čez sobo. Kaj čuti žarek, ko se znajde na tujem, med sencami? Občuti tudi žarek strah? Ga zaboli, ko zadene ob tla?

Svetloba ima telo, ki se ga ne da prijet. V njem so drobcene ličinke. Vidim jih, kako se v pramenu dvigujejo in spet drsijo navzdol. Mama pravi, da je to navaden prah, vlakna od kdove česa. Morda pa so to semena, semena luči. Tudi sonce in zvezde imajo mladiče. Bolj so starši veliki, bolj so otroci majhni.

V mraku sobe, kjer moram popoldne počivat, so še tri ali štiri mušice. Poplesujejo brez pravega reda, strogo pa pazi-jo, da ostanejo v svojem območju: zdi se mi, kot da je sredi sobe mehur, ki je viden samo njim. To bo dežela muh. Kako muhe zarišejo meje svojega nevidnega kraljestva?

Odprem radio. Z glasbo bi rad naučil muhe česa imenitnega: plesale bi lahko po ritmu. In jaz bi postal krotilec muh. Prvi na svetu.

Videt je, da so muhe brez posluha. So morda čisto gluhe? Njihove akrobacije niso nič drugačne, ko spremenim muziko ali če bobnam koračnico po mizi. Kako bi jim pokazal, kaj morajo napraviti, da bo predstava uspela?

“Letite v ravni vrsti! - Sestavite na mizi marjetico iz krile! - Postavite se ena na drugo; in zdaj ti na ta zgornjo ... in še ena - hooopla, mušji steber!”

Včasih se muhe same spravijo druga drugi na ramena. Stolp iz štirih, petih muh pa bi bil pravo čudo. Čeprav te vragolije zanje sploh ne morejo bit kaj težkega, ukazov nič ne ubogajo.

Kaj ve muha o meni? Je katera od njih nalašč sitna, ko vztrajno seda na moje koleno? Morda mi hoče potožit o svojih skrbeh. Kako je muhi pri srcu? Grozno strah jo mora bit, ker je tako majhna. Če gre ven, in se usuje dež, kaj je z njo? Vsaka od tisočerih kapljic lahko pade nanjo. Kako sploh preživi, ko jo izpod neba zadene krogla, ki je petkrat večja od nje? Jo kaplja samo mehko objame in leti potem, v kaplji med kapljami, vdano z drugimi navzdol?

Včasih vidim metulja. Niti večje kaplje ne zmora na plečih. In konča v blatu.

Dež in burja. Za metulje in muhe je, kot če bi jaz padel v črno vodo. Niti plavati ne znam. Tudi brez vode: če bi se znašel sam v črnem, praznem kraju, se še jokati ne bi upal. Ob sami misli mi mraz vklepe srce.

Muhe imajo gotovo svoj jezik. Muhe na Slovenskem govorijo mušjo slovenščino. Moja sestra Milica je še majhna, je pa dosti večja od muh! Ne zna pa govorit. Morda govori bl-bl-bl - z muhami?

Tako rad bi se pogovarjal z živalmi. S slovenščino ne prideš daleč. Do Barkovelj, recimo. Na Velikem trgu pri morju te že nihče ne razume.

eto je za umetnikom že tretja razstava. Na pomlad je razstavljal v prostorih Spomeniško-varstvenega centra na Trgu revolucije v Ljubljani. Razstavo je posvetil Nikosu Kazantzakis, ob petdesetletnici njegove smrti. O Kocbekovem likovnem ustvarjanju je spregovoril tudi profesor dr. med. V. Medved. V nedeljo, 1. avgusta, ob 10. uri se nanj odpravimo.

Kako da ljudje ne znajo govorit z živalmi? Niti oče, ki pravi, kako ima živali rad in kako jih razume. Pravi tudi, da se človek vsega nauči, če dobro pogleda, kaj je narava že pogruntala: letala letijo, ker so učenjaki opazovali ptice v zraku. Tudi petje imamo ljudje od ptic ...

Metulji se med sabo pogovorijo kar z barvami na krilih, čisto brez glasu. Tudi moja mama zna veliko povedat, čeprav stisne ustnice in molči. To je takrat, ko premaguje jezo, in postane bleda kot kamen. Če se slučajno razjezi zaradi mene, me od njenega molčanja stisne pri srcu.

Včasih ji kaj samo vzame sapo. Tudi takrat molči, postane pa, ne vem kako, vseh barv. Trese se in se začne potiti: če se ji znajde na primer gosonica pred nosom, če vidi ščurka v lijaku ali odkrije pod listom oleandra kobilico velikanko! Teh čisto navadnih živali je mamu groza. Meni se ne zdijo ne gnusne ne nevarne, *boge žvalce*. Vseeno je nedostojno, da spravlja tak drobiž mojo mamu čisto iz sebe.

Zato pa uživam, ko se kje na vrtu začne dret sestra Milica. Sesede se in kriči na vse grlo. Ne samo zaradi gosonice, mimice ali kobilice, glavo zgubi že ob malo večjem *brvincu*, glisti ali ob opletajočem repu, ki ga je mačka izpulila *kuščarici*.

Škodoželjno naročim Milici, naj zapre oči, da ji bom dal nekaj lepega v roko, potem pa ...

Neverjetno, kako se ne more obvladat, se navadit ... Saj v Afriki kobilice in črve celo jejo, ne? Tudi ona se mora vsega navadit, in pika!

Drugo je, ča se te lotijo ose. Ne smeš jih dražiti, čeprav imajo v ceveh na našem latniku vsako leto svoje gnezdo. Če te katera piči, pomagata čebula in mrzel obkladek. Alenko je pičil škorpion, ki se je skrival v žepu njenega zimskega plašča. Dali so ji žganje na rano in na čelo krpo, namočeno v kis. Tisti dan ni šla niti v šolo.

Malo je manjkalo in bi teta Joža na Vipavskem umrla zaradi pika navadne čebele - in potem pravijo, da so na kmetih vsi strašno odporni! Malo preveč se šopirijo s to svojo trpežnostjo. Kot da smo v mestu vsi iz *cukra*. Ko je, recimo, našo sosedo Andrejino pičil sršen, sploh ni delala iz tega vika in krika. In pravijo, da ima sršen strupa za sedem os. Močna ženska, Andrejina! Vsa iz sebe postane in se nakriči samo, ko se primaje njen Mario malo pičen domov.

Pri Sv. Ivanu imamo živali, ki spravljaajo celo našega očeta ob živce. Tudi on, ki je odporen na stenice, bolhe in uši iz italijanskih vojašnic in zaporov, ima svoje biriče. To so svetivanski komarji. Nanj se spravijo, kot bi šli na svatbo v Kano Galilejsko - tako bi rekla Alojzija Brana, ki je okrogla kot balon in se potika po cerkvi od zore do mraka.

Pred mrakom gremo zato otroci v sobo staršev na lov. Oboroženi smo s posebnim orožjem. Na palico je nabit pokrobček od globina, v njem pa žlica olja. Ta kajfež povezne

na komarja na stropu, tako se sprime z oljem in je po njem. Nič lažjega in nič bolj zabavnega.

Oče nam je nekoč dal po liro za vsakega komarja. Naslednji večer smo jih privabili z lučjo cel oblak. Izračunali smo, da si bomo samo na tak način prislužili za tri kepice sladoleda. Potem nam oče ni hotel več izplačati komarjev. No, slabše za očeta. V veliki sobi je naslednjo noč tleskalo in topotalo, škripalo z zobmi in preklinjalo.

Drugo jutro so od tistega bojnega meteža ostale po stenah in blazinah krvave lise. Mi bi opravili čisto delo. Tako je, če se nad komarje spravijo odrasli, ki nimajo občutka, ampak jih je sama ihta.

Tisto o ihti zine zjutraj mama. Po krivici. Ona nima ne sladke krvi ne tankega očetovega posluha. Zato ne more vedet, kako je v poletni noči človeku, ki ga komarji s svojim žužnjanjem zbudijo, da jim bo delal družbo, ko se bodo gostili pri njem in z njim.

Ilustracija Klavdija Palčiča

TRI RAZSTAVE

MATJAŽA KOČBEKA

Mojca Grmek, Andrej Medved, Marijan Slabe

Matjaža Kocbeka poznamo predvsem kot pesnika in gledališčnika. Izdal je devet pesniških zbirk, napisal je več dram in sodeloval v pesniški skupini 441 ter bil med ustanovitelji gledališč Pupilija Ferkeverk in Pekarna. Med študijem svetovne književnosti in literarne primerjalne teori-

je se je ukvarjal tudi z likovno umetnostjo in svojo likovno govorico razvil skozi samostojen študij preteklih in pol-preteklih modernističnih tokov, predvsem tako imenovane "njujorške šole" in nekaterih njej sorodnih predstavnikov nove figurlike.

Matjaž Kocbek, rojen leta 1946 v Ljubljani, je uveljavljeni pesnik in slikar srednje generacije. Po študiju v Ljubljani in v Parizu se je posvetil poeziji, živel na Kreti, v Indiji in prepotoval celoten mediteranski bazen. Za leto 2006 je dobil mednarodno štipendijo z ateljejem v New Yorku.

Pesmi Matjaža Kocbeka so napad. Napad na meščansko sprenevanje in napad na slovensko sramežljivost. Tega dejstva se ne da prezreti. Moč, svežina in domišljija senzualnih podob v njegovih pesmih strogo prepovedujejo vsakršen umik. Pesniške metafore, ki jih uporablja, so neposredne. Izražajo prikrito agresijo, moško željo po posedovanju ženske, egocentričnost in narcisoidnost. So to, kar so: vidni rezultati življenja in dela, pesnjenja, umetniški postopki, ki ne poznajo metafizičnih zastiranj, skrivnostnih namigov ali alegoričnih stopnjevanj. Podobe niso posredovane. Bogastvo predstavnega svetâ, podvodni tok nasprotnih občutij se sklicuje na življenjske dogodke, ki jih je vsak moški preizkusil ali jih vsaj sanjal.

Matjaž Kocbek se poleg poezije že desetletje intenzivno predaja slikarstvu. S svojimi razstavami vznemirja likovne sladokusce doma in v tujini. Svojo kreativnost je razvijal ne samo v ustvarjanje podob, marveč tudi v duhovni razvoj in v proučevanje slikarstva »NewYorške« šole (Willem de Kooning, Mark Rothko, Jackson Pollock, Hans Hofmann, Robert Motherwell,...) - kako nadgraditi abstrakcijo, novo figuralko osemdesetih let 20. stoletja (Julian Schnabel, Kiefer Richter,...), nove medije in pristope, umetnikov položaj v družbi ter njegovo odgovornost? Skupaj z njegovo poezijo, s stiki z drugimi ustvarjalci - tako pesniki, pisatelji, kritiki - pa tudi z likovnimi ustvarjalci (Kim Levin, predsednica AICE, Marcia Tucker (ena izmed najpomembnejših kritičnih peres in galeristk, Desiree McKee (ena izmed vodilnih galerij), H. Solomon (vodilna galerija v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja) in PS1 (vodilno sodobno razstavišče).

Velika in mala akrilna platna so nekakšni arhetipi, ki ne ustrezajo nobenemu realnemu okolju. Slike so zgrajene na tisočih fragmentih, na fragmentarni mreži globoko individualnih znakov, v

smislu prelomnega doživljanja duhovnosti svetâ. V njegove slike smo vabljeni, da se srečujemo z resnico, ki se izmika, a se vendar vedno znova vrača. Svet Kocbekovih slik ni svet realnosti, ampak je svet svetlobe, svet čistosti in svobode. Svet prenatalnosti se konstituira v geografsko neznanih pokrajinah, v palimpsestičnih pisavah, ki v občutljivem gledalcu vzbujajo užitek. Gre za zmagoslavje, za radost in Triumph of Life, kjer je še možen živ izvir in čista rast, skrivnost ter magično spoznanje.

Letos je za umetnikom že tretja razstava. Na pomlad je razstavljal v prostorih Spomeniško-varstvenega centra na Trgu revolucije v Ljubljani. Razstavo je posvetil Nikosu Kazantzakisu ob petdesetletnici njegove smrti. O Kocbekovem likovnem ustvarjanju je spregovoril umetniški vodja Obalnih galerij Andrej Medved. Med govorniki je bil tudi prof. dr. Marijan Slabe, znanstveni svetnik Filozofske fakultete v Ljubljani. V maju in

juniju je Kocbek v prostorih Inštituta za dediščino Sredozemlja Znanstvenoraziskovalnega središča Koper razstavil izbrana likovna dela iz cikla Mediteranski palimpsesti. Konec julija pa se izteka Kocbekova razstava v Domu krajanov v Vipavskem Križu, ki jo je priredilo tamkajšnje turistično društvo. Razstavo je odprl predstavnik društva mag. Borut Koloini, o slikarjevem likovnem ustvarjanju pa je spregovorila umetnostna zgodovinarica Mojca Grmek.

Esej Andreja Medveda

Umetniški vodja Obalnih galerij Andrej Medved je za katalog v avgustu 2006 napisal spremni esej "Matjaž Kocbek: LE PEINTRE FAUVE":

*V preročiščih čudežna nemoč,
v zavetju poosebljen zven tišine,
v pregibu roke slast nemira,
ko s čarovnijami premagaš znamenja v stekleni kletki,
izsanjane živali.
Urni kazalci, v formulah, v penastih robovih,
temačen blok gora nad jezerom, kot priče na stopnicah, v mègli.
Ostanki nerazvozlanega jezika,
privid, ki izpuhti v zleknjene postave, v krožnico,
v prestopnos, v obiskovanje;
v odzvanjanje podob, v ključne vrat, onstran izštevanja,
onstran pozabe*

Maske, totemi, pokrajine, vse to, čeprav ne v zavesti, namenoma, v resnici zaznamuje slike Matjaža Kocbeka, *le peintre fauve*, ki z barvno lestvico presega dosedanje skušnjo slovenskega slikarstva. Lahko bi govorili o avtorjevi zreli dobi, o dozorevanju, ki ni - še ni - končano, kajti slikar še vedno išče sliko slik, ki je na poti k bistvu kromatičnega (barvne) prisostvovanja.

Slikarstvo je zato brezmejno imaginiranje podob, ki so reproduktivne, se pravi, da obnavljajo že znane, lastne in kunsthistorične - simbolične in alegorične - in produktivne, notranje "matrice", kar zdaj pomeni, da se porajajo iz intuicije, iz avtorjeve intuicije in zrenja, trenutne, ahistorične, eksistencialne; kot čista ustvarjalnost in kot "fantazija, ki postavlja znake", *Zaichen machende Fanthasie*. Kajti samo v fantaziji se naš spomin izpolni, le v samozretju, *Selbstanschauung*, notranjost privzema - imaginarno - praobstojnost, da bi se končno prilastila in združila v celoto, v nekakšen universum, ki je v istem hipu Bivanje in Stvar. Takšno imaginiranje podob pa je povsem nasprotno sliki, ki posnema dane in najdene predmete in ne ustvarja lastnih podobitev. Tako pred nami vstaja Stvar, "stvar sama", *la chose même*, ki se oblikuje kot zaključen svet;

tako se vsakič in na novo obudi umetnostno telo, s sadovi fantazije in prividov, ki jih slikar priključuje iz tegá, kar J. Lacan poimenuje "Drugo". Zato je slikanje v resnici pot - popotovanje, vendar v imaginarni svet, ki ga postavlja čista subjektivnost, po meri svojih sanj ter doživljajev, ki jih prinašajo izkušnje najrazličnejših pristopov.

Terra Carsica, akril na platnu, 2004, 100 x 70 cm

*Bremena, ki naraščajo, v globino;
izčiščeni, obarvani razgled na koncu jase. Odprti
v tostranstvo, ki izginja, v onostranstvo,
kjer ne seže več nobeno sporočilo; prekrit z negibnimi odtisi
nog, v neznanu.
Kot okno v // ogljeno prst,
v tesnobljivosti mesečnih sledi, v prehod čez reko in v stopala se
izliva, v podpálubje iz zastekljenega lesa, ki
se v stoku razdeli v podobe.*

Slika ni "fizična", čeprav je vezana na avtorjevo roko, na potezo; niti ni že monumentalna, čeprav gre včasih za velike površine. Tudi izbira tehnike ni v ospredju. Zdi se, da slika s priprtimi očmi, v tem ko maskira določene partije slike, naslikane z osnovnim vzorcem; značilna je avtorska porazdelitev platna na posamezne predele, ki se na koncu zlijejo v celostni občutek. Svetlobno sevanje pronica skozi platno in lokovno uprizoritev na zdaj edino predstavljen način, ki razpusti še zadnje ostaline tako imenovanega *paysaga* in s tem prestopi v avtonomno polje barvnega prisostvovanja. Tako se izgubi razlikovanje med "naravno" in "mentalno" sliko, pred nami zablešči neskončnost sublimirane podobe. Zavestna strategija nezavednega postopka po meri subjektivnega občutja je torej bistvena in odločilna. Ob tem lahko spregovorimo o bežnih sporočilih, slikarskih razmerjih, o trenutnih impresijah in pogledih, brez vsakršne nadgradnje. Se pravi, liki in oblike so vezane na notranje vsebine konkretne, to je *avtenitične* slikarske skušnje.

Abstraktnost je v tem slikarstvu čisto estetski element in ga ne moremo posebej izločiti, ne moremo ga izolirati iz slike kot enkratno preokupacijo slikarskega načina. Abstraktnost je vezana na površino in če bi jo ločili od senzitivnosti, ki sodi k vsebini, bi za vedno izgubili "stvar" Kocbekovega slikarstva. Telo slikovnega objekta, njegova pikturalna in eksistenčna skušnja, so preenotni, zbiti, konsistentni, da bi jih mogli razdeliti na posamezne segmente. Gre torej, v teh podobah, za medij, ki ne išče zgledov le v modernističnih pojavih, ampak razvija svojsko, nedeterminirano upodobitev. Lahko pa bi njegove slike določili za *ekspresivne, sublimirane in neomodernistične vizije*, ki jih ne moremo dokončno razložiti. Kajti slikarstvo tu ni medij, ki bi skozenj avtor kaj sporočal; gre pač prvenstveno za nefigurativno danost, ki se ponavlja, a vendar vsakokrat drugače, z drugim likovnim nabojem. Ponavljanje nikakor ni posnemanje; gre za občutenjske in torej minimalne difference, za vedno nov navdih in stanje. Gre za različne senzitivne reference, ki ne vzpostavljajo velikih slogov. Treba je pozabiti misel, da slikar kot avtor nekaj in v "nekem smislu" označuje. Nadgradnje ni, je le podoba in *metier*, slikarska in slikovna skušnja; popolno zlitje, identifikacija pogleda in poteze.

Torej obstajata v delu Matjaža Kocbeka vsaj dva koncepta slikovne ekspresije: tisti, ki ekspresivno sporočilo proji-

cira skozi gledalčevo zavest in razumevanje ter pojmovanje, in tisti, ki ga sporoča idealni ustvarjalec.

V našem primeru sovpadata oba koncepta, kjer gre za nič kaj agresivno, četudi tu in tam frenetično vibracijo potez, ki nas v ničemer ne spominjajo na prepoznavne like. Gre za telo slikarstva, kjer vznemirljiva pikturalna površina ohranja multiplicirano vsebino, ki je v načelu ekspresivna, nepredmetna. V ospredju je prostorska imaginativnost, ki se zaključuje v množstvu planov in ravnin, v sledih potez in barvnih form. Slikar ustvarja pikturalna stanja, ki nam ponujajo žarišča možnosti, multipliciranih pogledov. Izpolnjena in poglobljena pikturalna površina deluje zdaj kot *palimpsest* za steno, ki je pokrita. Z zaporednimi zapisi, ki so posledica zavestnih in nezavestnih stanj. Povsod občutimo izrazno gestualnost, abstraktno čistost, radikalnost, na oni strani vsakršnega empirizma.

*V dvojse se zlevi, skozi oblake,
v evokacijo pogleda; v plodišče, v // lepilo, v usta, v perspektivo.
Trikrat izkuša pot okrog otoka, v
neskončnost, v zapognjenost na
koncu dneva; v razdeljeno možnost, da sestavi jezik
v gibko snov iz svetle preje. V hipnem krču, z gladkimi prameni
na ramenih, odšteva letnice na robu glave;
ko mine sen in jutro, zapriseženo upor, razruši
zid, razpre časovne niše, in varno najde mesto brez pomena.*

Mojca Grmek v uvodu v katalog

Iz uvoda "Med lahkotnostjo bivanja in težo življenja v katalogu "Matjaž Kocbek - slike" ljubljanske galerije Schwarz iz novembra 2005, ki ga je napisala umetnostna zgodovinarica Mojca Grmek, povzemamo:

Matjaž Kocbek, danes poznan predvsem kot pesnik, se je nad likovno umetnostjo navduševal že v študijskih letih. Ta strast je ob sočasnem ustvarjanju na drugih umetniških področjih vseskozi tlela v njem in tako se je pred približno desetimi leti pričel intenzivno ukvarjati s slikarstvom.

Svojo individualno likovno govorico je razvil skozi samostojen študij preteklih in polpreteklih modernističnih tokov, predvsem t.i. "njujorške šole" in nekaterih njej sorodnih predstavnikov nove figuralike... Kar ga povezuje s temi umetniki, je primarnost poteze, barve in njunih medsebojnih razmerij, pa tudi značilna obrnjenost vase, poglobljanje v lastni notranji svet prek spontanega, naključnega in nagonskega delovanja, ali na drugi strani prek proučevanja arhetipov in mitologij.

Terra Carsica 1, akril na platnu, 100 x 150 cm

Znotraj teh povezav Kocbek ostaja izrazit individualist; njegove slike zaznamujejo močne, žareče barve in navidez nekontrolirani, divji nanosi v več plasteh, ki spričo dosledne uporabe lopatice tvorijo na platnu razgibane reliefe - tudi tako nastale sence in svetlobni odsevi so pomemben del kompozicije. Poleg tega Kocbek med plasti barv pogosto fiksira tudi kose papirja in blaga, ki prinašajo povsem nasprotno - mehko prelivajoče se in nežne, skoraj akvarelne - učinke. Celote, ki se porajajo iz sovisja teh elementov, delujejo izjemno senzualno; v njih je nekaj utripajočega, nekaj organskega - nekaj, kar živi, diha in se nas dotika skorajda fizično. Včasih pa se lahko te, senzualne, celo erotične barvne preproge - vznesene hvalnice življenju in radostim, ki jih prinaša s seboj - razprejo v ekstatične krajine, v katerih se tu in tam izrisujejo podobe, ki spominjajo na nenavadna bitja, skrivnostne toteme ali simbole. Te podobe imajo v sebi nekaj starodavnega, oddaljenega in tujega, zato delujejo nerazumljivo, včasih tudi temačno in celo zlovesče. Ker nastajajo spontano, brez vnaprejšnjega načrta, jih je možno razumeti kot znamenja arhetipske, iracionalne in mitične danosti, ki živi v našem nezavednem in nosi v sebi sledi zgodovine. Na to misel napeljuje tudi dejstvo, da je ključni postopek pri nastajanju Kocbekovih slik plastenje in je zato vsaka slika svoj lastni likovni palimpsest, umetniška

prisposoba plastenja človekovega izkustva skozi čas. Podobe, ki se prebija izpod teh plasti, pa so fragmenti individualne duše, v katerih se izkustvo zrcali na enkratni način; v njih je ujeto doživetje trenutka, skozi katerega je stekla večnost, in razumevanje samega sebe kot vozlišča kozmičnega tkiva.

Celostno gledano so Kocbekove slike torej spontani zapisi kompleksnih psihičnih stanj, v katerih se mediteranska lahkotnost bivanja prepleta s težo osebnih izkušenj in spoznanj ter z zavezujočnostjo zgodovine.

Priložnostni nagovor prof. dr. Marijana Slabeta

Prof. dr. Marijan Slabe je takole označil razstavljeni Kocbekov slikarski opus v ljubljanskem Spomeniškovarstvenem centru:

Dovolite mi, da k temu kar slavnostnemu dogodku primaknem naslednjo kratko - površno priložnostno besedo, in sicer o razstavljenih likovnih stvaritvah v Spomeniškovarstvenem centru in, seveda, o avtorju, ki vsekakor poživljajo ta dogodek!

Terra Carsica 3, akril na platnu, 120 x 180 cm

Avtor tukaj razstavljenih velikih platen je danes že znani likovni mojster Matjaž Kocbek. S svojimi deli se je že izkazoval na kar številnih razstavah tako doma kot v tujini in povsod se je dokazal kot prijetno presenečenje in žel ugodne kritike.

Matjaža Kocbeka smo že pred pričetkom njegovega vstopa v svet kar sistematičnega likovnega ustvarjanja poznali kot poeta, saj je literarnemu svetu ponudil že kar devet samostojnih pesniških zbirk, ki jih najdemo omenjene tudi že v slovenskih literarnih zgodovinskih pregledih. Zato po svoje ni nič čudnega, če želi avtor ta svoj pesniški opus dopolniti še z likovnimi stvaritvami.

Poudariti je treba, da gre pri njem pravzaprav za neko logično razvojno potezo. Saj bi podrobnejša analiza gotovo odkrila marsikatero neposredno vez med seboj. Sledimo torej nekemu smiselnemu razvojnemu zaporedju v njegovem ustvarjalnem življenju oziroma v njegovi ustvarjalni izpovedni sli, ki neprestano v vehementnosti išče oazo oziroma pristan miru.

V Kocbekovih delih je kaj lahko zaznati vseskozi močno izrazno napetost, saj ga notranja sila žene k svoji lastno zgrajeni, čeprav ne vedno dokončno izbrušeni izpovedi. Izvor lahko iščemo v preprosten nostalgичnem izhodišču ali v po svoje globoko zaznamovanem razumevanju smisla do živ-

ljenja itn. Vseskozi se pri njem vleče kot rdeča nit neka neizpolnjena želja, neko hotenje, ki mora izstopati, priti na dan ne glede na čas, pa čeprav skozi besedo ali likovni jezik. Zato v besednem izrazu kot tudi v likovni izpovedi neprestano sledimo njegova trenutno razpoloženska stanja in hotenja, ki morajo vzkliti in se roditi. Seveda se ne ozira na to, ali je gledalcu ali bralcu njegovih poem razumljivost blizu, zaznavna ali zabrisana skozi kalejdoskop slikarskega čopiča ali besednega izraza. Zlasti je zaznavna neugnana in mogočna koloristična kompozicija do same drznosti, ki se izživlja v po svoje kar mistične abstraktnosti. Povsod je kaj hitro dojeti temeljni čut notranjih doživljanj, pa tudi nasprotij, ki se mu javljajo v vsej človeški podobi, vendar z naglasi izvirnih nagnenj k dosegu zmagovitosti, vendar ne v izrazu ujetnika izginulosti, ampak v hrepenenju k popolnosti življenjskega, kar zavidljivega s svetlobo ožarjenega svetâ.

To pa mu je bilo dano oziroma vsajeno v zgodnjih otroških letih, saj beremo v tekstih njegovega očeta Edvarda Kocbeka tudi zanimivo ugotovitev, da se Matjažek boji samote in teme.

Uredništvo

KJE SO ČASI ...

... KO STA BILA ZA RAZISKOVANJE POTREBNA
LE SMEŠEN KLOBUK IN DOBER DALJNOGLED?

Časi se spreminjajo.

Toda mi še vedno verjamemo v raziskovalni nemir, ki je prve osvajalce vodil čez meje takratnega sveta. Njihov pogled v prihodnost je segel tako daleč, kolikor je bil dober njihov daljnogled. Danes prihodnost obvladujemo s strateškim načrtovanjem. Nova odkritja in investicije so bile stvar časti, danes so orodje odgovornosti.

Nekoč so s tveganjem živeli, danes ga uspešno obvladujemo z znanjem in visoko strokovnostjo na vseh ključnih področjih delovanja: v prehrani, energetiki, turizmu, naložbah in informatiki.

www.istrabenz.si

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

VODA = ŽIVLJENJE

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 45 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

SAMO KDOR USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

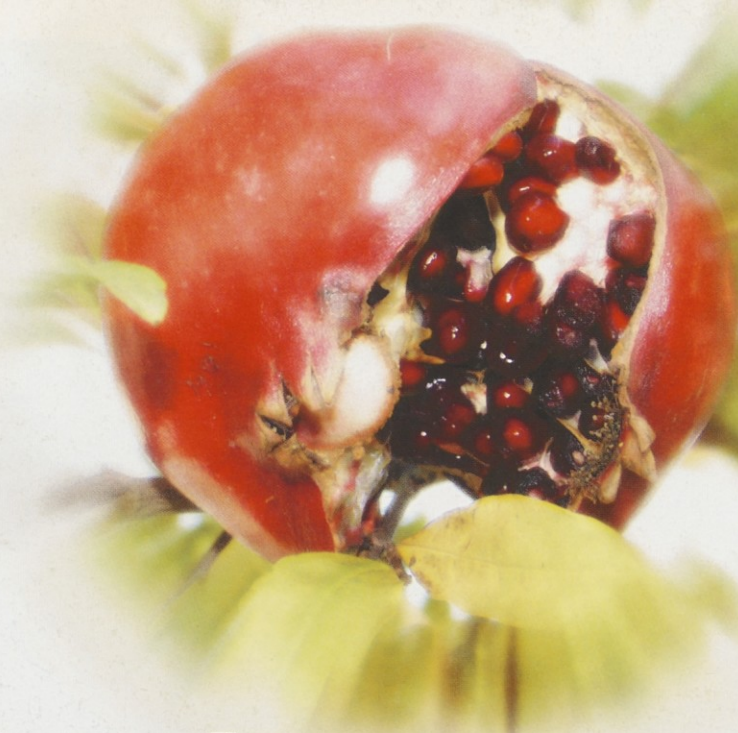

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Varčevanje

Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

Naša **banka**, naša **zemlja**, naši **sadovi**

Sedež in podružnica:

Opčine - 34151
Ul. Ricreatorio, 2
Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst - 34132
Trg Libertà, 5
Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst - 34137
Ul. Molino a Vento, 154
Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina - 34011
Trg sv. Roka, 106
Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Dolina - 34018
Obrtna Cona Dolina, 507/13
Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

Sesljan - 34011
Sesljan, 44
Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica - 34012
Ul. I. Gruden, 23/c
Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

V različnosti je **naša moč**

ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA
www.zkb.it

Domjo - 34018
Domjo, 38
Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Milje - 34015
Ul. Roma, 17/b-c
Tel. 040 2149830 - Fax 040 2149835

